

Jaz nisem, da bi šel med vsemi.

Ti Bog nad vsem, kar je, ti Bog iz mene,
Bog-Žar iz luči v srcu duše moje,
ti, ki si Jaz-nad-Mano, ki si vse!
Daj mi lepote, v tebi posvečene,
moči mi daj zveneče, trde, svoje,
in en oltar nazaj, da zanj umrè,
zakaj, jaz nisem, da bi šel med vsemi!

Glej, bil sem kakor dete na livadi,
popotnik, sem vesel pozdravljal druga,
z manjšino čutil sem se sam dovolj;
glej, list med listi molil sem k Pomladi;
kal med kalmi, sem klical spas od juga,
trl nisem tujih sreč za svoj idol —
pa glej, jaz nisem, da bi šel med vsemi!

Bil sem bogat: o jaz, o beda Kreza!
In duša moja je v razsip sejala,
ne žetvam, sebi ne; brez kam? brez ker . . .
Grešila je: zdaj se zaklad pogreza,
kraljico je hvaležnost opljuvala,
iz knežjih prs opil se je vampir —
o Bog, jaz nisem, da bi šel med vsemi!

Zato mi daj, da bom ko divji plamen,
 zalučaj me za cilji meteora,
 al pa mi daj, da bom ko brušen meč;
 Resnice svoje bom uporni amen,
 Lepoti svoji ščit: Kdor noče, mora!
 le tople milosti ne daj mi več
 nikar! Jaz nisem, da bi šel med vsemi!

Daj mi sovraštva mrzlih ledenikov,
 daj mi temè, da luč pod njo bo varna,
 daj mi ponosa tihih, nemih zvezd;
 zadavi v prsih hrepenenje vzklikov,
 izruj očem kresova radodarna
 in makar mi v srce nalij bolest —
 naj bo! Jaz nisem, da bi šel med vsemi!

Vladimir Levstik.

Homer.

Ječijo v gorah tisočletni hrasti,
 drobi skalovja vrhe strel udar,
 nebo in zemlja: mračni dve prepasti;
 morjé in breg: en sam besneč vihar.

O kvišku, vali, kvišku! V prah, bregovi!
 A jaz sem v svoji duši pesem čul,
 kot niso je izsanjali lesovi,
 kot ni jih sveti gaj dodonski snul.

O dajte strun! Od zemlje do nebésa
 napnem in vglasim v burno jih polnoč,
 vihar zapoje svoja v njih čudésa,
 čez zemljo plakajoč in vriskajoč.

Zadivijo se rožnoprste zore,
 smejoč z Olimpa stopijo vrhov
 in s solncem kronajo strmeče gore —
 in v jutro se izlije smeh bogov.

Vojeslav Molè

Sam.

Dr. Ivo Šorli.

8.

otem je ležal Simon Sedej zopet dolgo nepremično tako.

„Kako me je bil že omamil!“ je nenkrat zadrhtel. „Popolnoma sem se bil že omehčal . . . Ampak iz ljubezni, iz samega iskrenega usmiljenja je bil prišel, zato so

se mu sama in brez moje volje odprla vrata mojega srca.

Morda pa vendarle ni res, da ne ljubim ljudi . . . Videl sem v življenju nekaj mož, in kakor pred mogočnim hrastom sem stal pred njimi . . . srečal sem nekaj žen z lepimi, svetlimi dušami, in kakor na cvetočo jablano sem gledal v njih tihi obraz.“

V tem hipu je zavaloval skozi vrata leden dih noči in bolnik je strepetal po vsem telesu. Zaril se je še globlje v seno in se je ogrnil okrog glave, da bi ga preveč ne bodlo.

„Kdo bi si bil mislil, da bom tu gori prenočil!“ se je nasmehnil in čudna veselost ga je obšla. „Tako je, če je človek preveč trmast. Lepo pokoren bi bil, napravil bi, kar hočejo Bog in ljudje, pa bi se jih kar vrstilo okrog moje postelje, ki bi mi slikali glorio nebeško in ki bi jih moral pravzaprav jaz tolažiti, ker je treba, da še živijo in čakajo, reveži, jaz pa jo imam že tik pred nosom.“

Res, ta užitek bi si moral človek še privoščiti! Tudi od gospode iz trga bi prišel ta in oni. Kako vzvišeno bi bilo govoriti z gospo zdravnikovo z resnim glasom o posmrtnih stvareh, o ničevosti vsega posvetnega in o sreči, ki je tu ne najde človeško srce. Potem bi vstala, bi obljubila, da pride še, ko bi bila vendar prepričana in potolažena, da ne bo treba več. In bi odšla zopet doli na cesto, kjer bi je že čakal njen novi ljubček.

Vsekakor je krščanska smrt poleg drugega tudi najbolj dostojna, družabno priznana, takorekoč salonska! Kdo bo hodil v senik posete delat!

In vendar bi morala priti gospoda iz trga, slavna inteligenca, tudi sem gori. V znak protesta proti terorizmu, ki meče bolnike dru-

gačnega prepričanja na cesto, oziroma na seno! In corpore bi morala priti, — malodane z društvenimi zastavami, — ter se postaviti pod lestvami. Gospod župan bi stopil korak naprej ter bi govoril z izbranimi besedami o hijenah, ki niti mrličem ne prizanašajo . . . In nato bi se on, slavljeneč, takorekoč corpus delicti ožigosanega terorizma, s težavo dvignil in bi pokazal namesto vseh besed svoje upadlo lice, svoj blede eccehomo. Urnebesni živio bi zaorili in nato bi priplezalo odposlanstvo drug za drugim po lestvah in bi mu izročilo diplomu častnega občanstva in bi mu dajalo poguma, naj vztraja do konca.

Vraga! Niti eden bi ne prišel, tudi če bi ležal vse leto tu gori! Kvečemu kak lačen študent, da bi se kompromitiral pred dostojnimi ljudmi in izgubil prostor pri mizi v ljudski kuhinji.

Pač tudi učitelj Krajar bi prišel. Ta prekla suha se je vedno zabavala ob njegovih brezbožnih dovtipih. Pa tudi, če bi ga niti poznal ne bil, bi vseeno prišel! Prav samo zanalašč! Samo zato, ker bi se ne spodobilo!

Neverjetno, kake manije imajo nekateri ljudje, recimo eden od milijona, da se kompromitirajo! In to na take različne načine! Ljudje iz tako različnih stanov! Zdajle — župnik na primer. Povabi očitnega pogana v svojo hišo! Kakor bi ne bil še dovolj nepriljubljen med svojimi ovčicami. Nič rad da ne govori, da je samsvoj, pravijo, — zakaj oni hočejo žlobudrača, ki jih ustavlja na cesti in jih vprašuje po njih Rdečki, tudi če mu za Rdečko in še za ženo zraven niti vraga ni mar. Zdaj mu manjka ravno samo še tega, župniku, da bi umrl tak grešnik nespokorjen pod njegovo streho!

Ne, — če bi sprejel njegovo povabilo, bi moral imeti tudi toliko obzira, da bi ne osramotil vrlega moža pred vsem svetom; moral bi ga celo sam naprositi, naj izvrši na njem, česar se je lahko izven njegove hiše branil. In ker tega noče storiti, tudi povabila ne more sprejeti!“

„In zato ostanem in ne premakne me nič več!“ je kriknil trdo in je stisnil zobe.

A isti hip so mu zobje glasno zašklepetali. Kakor bi bil zasadil kdo ostre kremplje v njegove prsi, ga je zbolelo strašno in rezko. In zvilo se mu je vse telo in se je stisnilo, da se je začutil kakor prgišče zdrobljenih koščic in zmečkanega krvavečega mesa na golem podu blizu vrat, kamor ga je bilo vrglo.

„Če bi človek pa vendar nekoliko potisnil, da bi zdrčal voz prej v prepad?“ je pomislil, ko se je bil nekoliko oddahnil. „Čemu, res, čemu prenašati še dalje te negnusne muke?“

Vzel je malo stekleničico iz žepa in jo je približal kakor za poskušnjo k ustnicam. Žarko se je zasvetila tekočina na dveh krajih... Dvoje zelenih, poželjivih kačjih oči se je pogreznilo v njegove... dvoje poželjivih, sladko prosečih oči... Samo en pik in pre-stano bo!...

„Hm... že res, da bi pomenilo tudi to, da sem vendarle vsaj napol opešal; in če bi gospod župan umel, kakor ne ume, bi se zagrohotal moji doslednosti, ko bi izvedel... Ampak ker ne ume, ostane le še vprašanje, ali imam potrebne poguma?“

Pomislil je za hip in si je pridrtil. Roka je trdna in brez vsakih posebnih občutkov bi obrnil... Kvečemu, če se spomni človek matere... Pri vsakem pogrebu bi kazali vpricho nje na njegov grob za zidom in bi jo žalili... Ne smrt sama, ampak to bi ji bilo strašno... In nazadnje vendar ni zaslužila... vsaj ona ne...

Naenkrat se je vzpel od začudenja, da se ni spomnil prej. Sena je dovolj, streha je iz slame, pod in vse drugo leseno. Vse že davno spi. Predno zapazijo in pritečejo, bo že davno vse končano, niti koščica ne ostane in torej tudi groba ne bo treba.

In celo tega ne bo mogel nihče dokazati, da je res sam in hote zažgal. Prižgal si je morda cigareto, pa je zaspal... ali pa je —

„Sicer pa je tako vseeno!“ je prekinil rezko svoje omahovanje. „Misel je tu in treba jo je izvršiti, da človeku ne pride zopet kaj drugega, manj pametnega na um. Zelezo je gorko, — kaj smrt, kovač!“

In dvignil se je strmo pokoncu in je vzel vžigalice iz žepa. Položil si jih je pet na dlan leve roke, stisnil škatlo med palec in kazalec in je potem na štirih mestih počasi prižgal: v vsakem voglu enkrat in še pri vratih posebej.

In ko je pognalo vseh pet rdečih rož, je legel prav na sredo mednje, da bi jih počakal.

Toda naenkrat se mu je zopet zvilo vse telo in brezkončna groza se mu je vzdignila najprej v možganih in se mu je razlila bliskoma po vsem telesu... Brezkončna groza in brezkončno začudenje. Zakričal je glasno in planil na noge. Z enim skokom je bil pri prvem plamenu in ga je zadušil... vrgel se je na drugega, potem na tretjega in četrtega; in nato se je valil še od enega pogorišča do drugega, dokler ni bila ugašena zadnja iskrica.

Zgodilo se je bilo vse s tako hitrico, da se je zavedel šele, ko je stal zopet sredi črne teme.

Noge so se mu šibile, roke so mu trepetale, v glavi mu je grmelo, kakor da se pogreza svet.

„Kdo me je zapeljal? Kdo mi je vdahnil to prokleta misel?“

Z blodnimi očmi je gledal okrog sebe, ali se kdo oglasi. Brezmejen srd mu je vrel v prsih in mu jih je hotel razgnati. In s prsti, skrivljenimi kakor kremplji, je iskal, koga bi zgrabil za grlo in ga treščil ob deske.

„Ti sam si, lopov, šleva, slepar!“ je zakričal naenkrat in si je zasadi nohte v vrat... In kakor da se bije s smrtnim sovražnikom, se je sunil na tla, si stiskal glavo ljuto globlje in globlje v seno in je mahal neusmiljeno po njej ter si je ruval lase, dokler ni obležal, iz nosa in iz ust krvaveč in brez moči, tik pred vrati.

Počasi se mu je vračal razum. Pod levim ušesom je začutil ostro bolečino. Potipal se je in je videl, da je tudi tam mokro.

„Sam sem se, norec!“ se je nasmehnil. „A če me najdejo tako, porečejo, da me je davil vrag, predno me je vzel... Sicer pa...“

Privzdignil se je nekoliko in se je ozrl boječe okrog; a glava je takoj omahnila in zopet se je nasmehnil.

„Le pusti hudiča lepo pri miru, prijatelj, in obračunaj rajši sam s seboj! Čemu pa si nosil to zeleno čorbo toliko časa s seboj, če res nisi nikoli mislil na take stvari?“ . . .

Začudil se je tem besedam iz svoje duše, ker je moral priznati, da so bile resnične. Če natanko premisli, kako je bilo, mora reči, da mu je hušknilo res nekaj takega skozi možgane, ko je spravil stekleničico prvokrat v desni žep svojega telovnika „za vsak slučaj“ . . .

Segel je noter in jo je vzel ven. Potem je pretipal še druge žepe in je našel vžigalic. Vzpel se je, kolikor je mogel, in je vrgel vsako posebej z vso silo skozi vrata. Poslušal je in je prikimal, ko je slišal, da je padlo oboje v grmičevje pod trato.

„Malo moči je vendar še v meni... fizične namreč... zakaj moralne je še precej! . . . Namreč, da boš vedel, gospod župan: Tisti, ki je bil prižgal, si bil ti; tisti, ki je pogasil, sem bil jaz. Tisti, ki je zmagal, sem bil jaz; — oni, ki sem ga potem pretepel, si bil ti . . . in kar jih je takih na svetu . . . Je namreč v vsakem človeku kakor na dvorih: še tako zakoten poglavar ima pravico, da pošlje svojega reprezentanta, ki hodi potem sam notri okrog, kakor bi bil doma, in počenja svoje nerodnosti . . .

Ampak zdaj bo mir . . . Zdaj sem sam . . . Ko sem ga pretepel, župana, so zbežali vsi . . .“

Zasmejal se je glasno in si je zadovoljno pomel roke. A naenkrat je zopet privzdignil glavo in se je ozrl okrog sebe.

„Mogoče, da se mi nekoliko blede . . . Ampak to nič ne de . . . zdaj sem varen, ko sem sam . . . Zdaj je čisto vseeno, kako bom umrl, ali s križem v roki ali brez njega: — kakor bom, bo moj konec dosleden, moj in ne tako . . . tako, kakor sem hotel. Res, župan bi bil napisal vso zadnjo stran, pa bi bili rekli: »Glejte Simona Sedeja rokopis!« In sam je zapisal »konec spodaj!« In bi ne bilo res!“

Ledenomrzlo je prišlo od zunaj in bolnik se je ozrl ven.

„Glej, saj je odprto!“ je zamrmral. „In zvezde so tudi gori . . . da ne bo preveč temno, ko pojdemo . . .“

Tedaj pa se je utrgalo zopet naenkrat nekaj v njegovih prsih, utrgalo in pretrgalo od vrha do tal in z leve do desne . . . In potem tudi tam zunaj, od neba do zemlje, od zemlje do pekla, od vzhoda do zahoda . . . In silni plameni so udarili iz globin in so se zagnali v divjem hrepenenju tja gori do višin in so se razlegali od konca do konca . . . In on sam je ležal sredi plamenov.

„Zdaj bo konec . . . zdaj prihaja smrt!“ je spoznal in visoko se mu je vzdignilo srce v pričakovanju in spoštovanju . . .

In s široko odprtimi očmi se je ozrl okrog sebe in je iskal . . . Ne da bi ga tolažil in podpiral kdo, ampak da bi občutil ž njim veličastvo te ure . . .

9.

Plameni so se valili vedno bliže in že so iztegali od vseh strani dolge, pohlepno poskušajoče jezike po njem . . .

„Saj sem pogasil!“ se je spomnil. Vzpel se je in je napel oči, da bi videl razločno. Res, črna tema je bila okrog njega in samo zdelo se mu je bilo, da gori.

Pomirjen je spustil glavo zopet na vzglavje; a v tem hipu je tudi zopet zagorelo. Celo iz oči samih so mu švigali glameni . . . In usipalo se jih je vedno več in vedno bolj pekočih. Tu gori na čelu je žgalo še posebno.

Toda potem se je iznova izpremenilo vse veseljstvo. Plameni so izginili in še črnejša je bila temina. Iskal je zvezd nad seboj, a jih ni bilo.

„Menda imam zaprte oči?“ je vzdrhtel in jih je poskusil odpreti. Čudno: zdelo se mu je, da jih je počasi odprl, a zvezd vendar ni videl.

In stresla ga je strašna groza . . . Kam so šle zvezde? . . . Kje je svet? . . . Ali je res popolnoma sam in zapuščen daleč zunaj nekje, kjer ni že ničesar več?

„Morda pa že ne živim več in sem morebiti že umrl?“

Vzdignil se je z vso silo in je iskal z rokami opore okrog sebe.

„Treba je vendar videti, ali sem še pri zavesti,“ si je prigo-varjal, ko se je hotel zgruditi zopet nazaj. „Morda sem se oddalil nevede kdaj od vrat in zato ne vidim več neba.“

Še enkrat se je z vso močjo vzpel in potem je začutil za seboj kup sena. Naslonil se je olajšan nanj in je počival.

„Vse to je znak, da se še zavedam,“ je pomislil. In potipal je z rokami oprezno okrog sebe. To so vendar vrata! Tudi noč diha popolnoma razločno noter, zdaj še bolj nego prej . . . Torej bi moral videti ven . . .“

Premaknil je roko in jo je spravil k očem. Veke so bile zaprte . . . čutil je natanko. S trepetajočimi prsti je poskusil, da bi jih odprl; in res je zamigljala za hip majhna zvezdica tam daleč nekje pred njim . . . samo ena na sredi črnega neba . . . in je zopet izginila, kakor so prsti izpustili, ko nišo mogli držati več. —

Groza v njem je rasla vedno bolj in mu je stiskalo grlo, da je še komaj hropel. — Za hipe se tudi oddahniti ni mogel več.

Ampak ne samo od groze. „Nekdo mi kleči na prsih!“ . . . je spoznal naenkrat čisto jasno. Tu . . . ravno na srcu so bila kolena . . . ostra . . . koščena . . .

Z vso silo se je hotel otresti in obenem odpreti oči . . . In glej, posrečilo se mu je oboje. Globoko se je oddahnil in je pogledal proti vratom.

Usmiljeni Bog, kaj je stalo tam! . . . Sama smrt . . . Na rožancih je slonela in čudovito so se ji belile kosti.

Bolnik je gledal napeto tja in je opazoval, ali se kaj premakne.

Zdaj . . . dvakrat se je prikazen zamajala in potem se je obrnila naenkrat nekoliko sem. Pogledala je počasi po bolniku in komaj vidno so se ji premknile čeljusti. Mogoče, da se je nasmehnila . . . iz votlih oči ni bilo mogoče spoznati ničesar.

Naenkrat je segla z levico nekam za hrbet in je prinesla koso sem, belo, koščeno koso.

Bolnik se je zdrnil . . . In v nepopisni grozi je iskal z rokami okrog sebe, da bi našel kaj in se branil.

In že je imel v desnici župnikov križ. Z divjim veseljem ga je dvignil predse, da bi prestregel udarec, če prileti! . . .

Smrt je premeknila desno nogo in potem levo . . . Samo še tri, štiri korake je stala pred njim . . . In počasi je prišla koso kakor kosec, predno zamahne . . . Toda v tem hipu se je zapotekla nazaj . . . Strmela je nepremično v križec in oči so ji bile še bolj votle . . .

In zdaj šele je spoznal, kaj ima v svoji roki: — silno orožje, ki premaga vsakega sovražnika z drugega sveta; znamenje, ki se ga boji vse, kar je pod zemljo in nad zemljo . . . In zmagoslavno ga je tiščal med prsti in ni premaknil očesa od pošasti, ki je stala plaho ob vratih.

„Poberi se!“ je jeknil naenkrat, in divji srd ga je zgrabil, da ona tam še vedno preži. Vzpel se je strmo pokoncu in se je zagnal tja. A kakor da je pošast tega že pričakovala, se je vrgla z enim samim skokom ven in je izginila.

Bolnik je ležal vnovič pri vratih.

„Zopet se mi je bledlo!“ je strepetal in se je ozrl okrog sebe. In potem je začutil, da drži križec še vedno trdo v dlani. Približal ga je počasi ustnicam in ga je poljubil. „Vsaj za hip si me rešil groze, Odrešenik!“ je zašepetal in ga je gledal. Drobceno je bilo belo nago telo in komaj se je videlo v črni temini.

A pričelo je rasti. Že je bilo kakor spodaj v cerkvi pred oltarjem . . . in čez malo trenutkov že kakor na velikem križu sredi pokopališča . . . In potem se je zgodilo, da ni bilo več na križu in tudi ne več nago, ampak v dolgi halji je stalo tam in je imelo odprte oči.

Bolnik je gledal in je trepetal.

„Ali si prišel, Gospod, vseeno k meni?“ je zašepetal. „Ali si prišel, ko si videl, kako sem reven in sam?“

Čakal je, kaj mu odgovori. A prikazen ga je samo gledala in ni premeknila ustnic. In hipoma je pričela bledeti, giniti . . . In tam, kjer je stala, je bila zopet črna noč . . .

Bolnik je bolešno zaječal in je iztegnil daleč svoje roke. In kakor da si hoče pričarati zopet pred oči, kar je bilo pravkar izginilo, ker je bilo sladko in polno tolažbe v tej strašni samoti, je iskal v temini. Toda nič več se ni hotelo izpremeniti in vse je bilo izginilo nekam v noč. Celo križ sam je bil izginil.

„Še izgubim te,“ si je rekel in si ga je zataknil za telovnik na prsih.

„Tako naj me najdejo! Iz tega bodo videli, kako lepo in vdano sem umrl . . .“

„Bog ve, ali bo trajalo še dolgo?“ se je spomnil naenkrat. In pozorno si je poiskal žilo in potem srce. Bilo je počasi, pojemajoče, kakor bi se hotelo vsak hip ustaviti. Spomnil se je nihala pri uri, ki dela vedno manjše kroge in se potem ustavi, ne da bi človek vedel kdaj in zakaj . . . Kakor zamišljen potnik, ki obstoji sredi ceste . . .

„Morda bi tako lahko zaspal in bi se potem niti ne zbudil več? . . .“

Zleknil se je, kolikor je mogel udobno; strašno trudna mu je bila glava in že vse misli ležeče omamljene po njej okrog.

„Seveda . . . še enkrat, še za hip bi se prebudil, ko bi se trgala duša od zadnjih vezi, a vsaj dotlej bi ne vedel ničesar . . .“

Sklenil je roke na prsih in je gledal strmo navzgor.

„Zdaj sem pripravljen . . . Celo križec bi vzel lahko v roke, da bi me potem samo še položili, kakor sem.“

Potegnil je razpelo ven in je ovil počasi in trdno prste obeh rok okrog njega.

„Tako! . . . Jutri pride mati že navsezgodaj in me najde . . . Gospod župnik . . . usmiljena duša . . . poreče, da me je sinoči že celo izpovedal . . .“

Videl je župnika, kako tolaži mater; videl je mater, kako verjame in se skozi solze smehlja . . . A naenkrat mu je švignila skozi možgane kakor razbeljen blisk plameneča misel in je požgala v hipu mehko sliko in vse okrog njega.

„A čemu potem vse to? Zakaj ležim potem sam tu gori, brez tolažbe, brez pomoči, a ne spodaj pri ljudeh, če sem hotel tako?“

Kakor bi se hotel iztrgati neznanim močem, ki ga begajo in preganjajo, se je oprl z vso močjo na roke in je vstal. Noge so se zvijale pod njim, a z obema rokama se je držal sena, da bi ne padel. In polagoma se mu je posrečilo, da se je obdržal tako. Zakaj spodaj na tleh se je plazila malodušnost in jokava vdanost. Z grozo v srcu je gledal doli . . .

In tu se mu je zazdelo, da se nekaj beli tik pod njegovo nogo. Sklonil se je in je hladno pobral.

„Ti si torej!“ je zamrmral s trdnim glasom in si je prinesel križ pred oči. „Nič ne pomaga, — tudi ti moraš iti! Ne iz sovraštva, ne iz oholosti te pošljem zdaj od sebe proč, ampak zato, ker me zapeljuješ tudi ti od moje, — čuješ! — moje lastne, prosto izbrane poti! In ker si bil resnica, zato ne smeš biti laž . . . A laž bi bil,

če bi te našli pri meni. Zakaj drugače bi te tolmačili v mojih rokah, nego sem te vzel in držal jaz!"

Vrgel je z vso močjo in je slišal, kako je padlo v grmovje.

„Zdaj šele sem res sam!“ je kriknilo v njegovem srcu in je vse strepetalo divjega veselja in mogočne groze.

A završelo je spodaj in prišel je velik vihar od juga. Završelo je in potem se je zagnalo skozi vrata na izzivalca, da je telebnil trdo na tla, tja, kjer je bil pod najbolj gol.

In zopet je zagorel ves svet in strašen grom je pretresel vso zemljo. In v bolnikovi glavi je zagrmelo in zavrtele so se vse njegove misli v divjem vrtincu.

Njegovo oko pa je ostalo drzno in trdo stisnjene so bile njegove pesti. Slišal je, kako se je šibilo vejevje tam zunaj, stokalo in se bičalo, videl je vsak hip, kako je hušknil blisk čez pod in gori po senu, a on ni strepetal. Samo to bi bil rad vedel, ali je nevihta zunaj res tako divja, ali pa se samo njemu zdi radi strašnih bolečin. Poskusil je dvakrat privzdigniti glavo, pa je ni mogel. In ko se je tretjič napel, je zagorelo tako silno pred njegovimi očmi in je zagrmelo tako grozno v njegovih možganih, da si ni upal več.

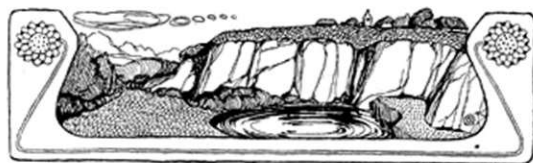
Toda zdaj . . . zdaj . . . nekaj se je zabelilo ob strani in pogledal je skrivoma tja. In bila je zopet smrt, ki se je bila vrnila . . .

In stopila je počasi bliže in se je ozrla pozorno po njem.

A on ni več strepetal. Pokazal ji je sam roke in sam ji je pomignil, naj zamahne.

Stopila je čisto blizu in se je sklonila nad njega. Trenotek ga je gledala s svojimi votlimi očmi in potem je videl, da je vzdignila roko . . .

In še to je čutil, kako se mu je vdrlo njeno ostro koleno na prsi in kako so se oklenili njeni dolgi koščeni prsti njegovega vratu, da se ni mogel oddahnuti več.

V večnem mestu.

Spomini. Dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

10.

očim se je na „forumu“ razvijalo javno življenje, je služil Palatinski grič v vsej zgodovinski dobi za privatna stanovanja imenitnikov; bajevni rimski kralji so tu prestolovali in v dobi monarhije je večina cesarjev imela tu gori svoj

dvor. Lega Palatina je za to kakor nalašč; razen proti vzhodu je na vse strani strm, tako da lahko služi tudi kot trdnjava; na vrhu pa ima precej obširno planoto kvadratne oblike, ki je pripuščala obsežne stavbe, dočim ima Kapitolij ozek, podolgovat hrbet. V rimskih pripovedkah se tudi res zatrjuje, da je bila prvotna predrimska naselbina (Euander in Faustulus!) na Palatinu; in prvi početki Rima, takozv. „kvadratni Rim“ (Roma quadrata), se dajo tukaj še zasledovati. Ob tem griču je tudi po sporočilu došla volkulja dvojčka Romula in Rema v jami (Lupercal), ki so jo na severnem koncu griča kazali še za cesarjev; jama pri takozv. „pedagogiju“ na južnem pobočju ni ta „Lupercal“. — Zdaj je vse površje razrito in gosto prepreženo z izkopanimi ostanki luksurijoznih tukajšnjih stavb, na zapadnem delu Tiberijeve in Livijeve palače, na sredi in na vsem jugozapadu pa velikanske „Augustove hiše“. Ž njo je bil Augustus postavil cesarski dvor; večina rimskih cesarjev je prebivala bodisi v Augustovi, bodisi v Tiberijevi palači, tudi še Odoaker in Teodorih. Nekateri so poslopja še razširjali, ta in oni pa je imel rajši drugje svoje bivališče (Nero, Trajan, Hadrian). Od VI. stoletja dalje so poslopja začela razpadati, dragocenosti so odnesli tujci in domačini, zgradila se je na severovzhodnem koncu cerkva sv. Boštjana (S. Sebastiano alla Polveria) in južno od njega samostan („S. Bonaventura“), vse drugo je poraščala trava, kolikor je niso odganjali vrtnarji s svojimi nasadi, n. pr. na severu s parkom Farnesijcev. Palatin je stal skoraj izven zveze z mestom, katerega središče je bilo v nižavah bliže Tibere. Kdo bi si zdaj mislil, da se je rimskemu cesarju Kaliguli zdelo potrebno postaviti, kakor se poroča, most z vrha Palatina nad forumom na vrh Kapitolija! — Palatin je bil

pozabljen. Le eno znatnejše novejšo posvetno poslopje je stalo na njem, takozvana „Villa Mills“, v XVI. stoletju last rodbine Spada, zdaj tako imenovana, ker jo je v začetku XIX. stoletja prenovil Sir Charles Mills; poslopje, do l. 1906. nunski samostan, je zdaj precej zanemarjeno, a zanimivo, ker združuje na fantasten način stari in novejši slog. Visoke ciprese na vrtu vile so znak, po katerem spoznamo Palatin iz daljave.

S Palatina sem hotel skozi jako dobro ohranjeni „hipodrom“, ki je v zvezi z Augustovo palačo, po slabi kolovozni cesti priti po vzhodnem pobočju naravnost na že omenjeno ulico S. Georgio, ki loči Palatin od še zelo zapuščenega, v starem času pa kaj obljudenega Celija (Mons Caelius, Monte Celio); tam bi si bil pogledal zlasti cerkev S. Stefano Rotondo, ki stoji na temeljih velike antikne tržnice (Macellum magnum) in je največja izmed vseh okroglih cerkva (premer 65 m). Moj kolovoz je peljal po travniku, tuintam posutim s kamenjem, mimo ostankov starega vodovoda, ki je preskrboval Palatin z vodo, doli do ulice. Ker pa je ograjena z visokim plotom, nisem mogel ven in sem se vrnil na južno pobočje Palatinovo; tam so poti med lepimi tratami skrbno očiščeni; pogled se nam odpre v precej široko dolino, skozi katero pelje „Via dei Cerchi“. V tej dolini je stal „Circus maximus“, v katerem je imelo prostora do 200.000 gledalcev. Le splošne konture cirkusa se dajo zaznati in niti te ne lahko, ker je njegov prostor porabljen v razne svrhe, precejšnji del n. pr. za židovsko pokopališče, drugi del za plinovo tovarno i. t. d.

Onostran te doline se polagoma dviga široki grič Aventin, v starorimski dobi bivališče nižjih slojev, plebejcev, zdaj zelo malo poseljen, a znan zaradi krasno ležečih samostanov na njem. Najlepši je benediktinski pri sv. Anzelm, na zahodni strani proti Tiberi, do katere se Aventin spušča precej strmo. Ondi sem užival prah in razgled pri drugi priliki, nekega neznosno vročega popoldneva; to pot pa sem se obrnil po ulici „dei Cerchi“ proti vzhodu, tam krenil ob križišču z ulico S. Gregorio na cesto, ki pelje do „Sebastijanovih vrat“, po vedno neobljudenih krajih, in sem se šel izprehajati po obširnem, 330 metrov širokem in dolgem prostoru, kjer so še nagrnjeni velikanski, vprav kiklopski ostanki takozvanih „Karakalovih toplic“ (Thermae Antoniniana), kopališča, ki ga je pričel graditi cesar Caracalla (212) in ga je končal Septimus Severus. Le strmeti moramo ob veličini, ob še razvidni tehnični dovršenosti in udobnosti teh starih javnih kopališč, nasproti katerim so današnje

priprave, tudi v najmodernejših mestih, tako klavrne! Zdaj stoji tam le golo zidovje, vidijo se še silni oboki in naša noga še stopa tu-intam po finem starem tlaku; umetnine so izginile (slavni „Farneški bik“, „Flora“ v Napolju sta n. pr. od tod), takisto seveda vsa dragocena oprema telovadnic, knjižnic in podobnih stranskih prostorov, ki so bili v zvezi s kopališčem. Saj so v oni dobi ljudje zahajali prav tako v kopel, kakor zahajajo zdaj v — kavarno!

Največje kopališče v Rimu pa je bilo Dioklecijanovo (iz l. 306. po Kr.). Ležalo je severno od današnjega glavnega kolodvora in je zavzemalo polovico trga „dei Cinquecento“, ves trg „delle Terme“, skoraj ves prostor, kjer stojita zdaj Grand Hotel in poslopje finančnega ministrstva, in seveda vso skupino poslopij, ki se še zdaj na kratko imenuje „terme“. Stare naprave pa pri Karakalovih laglje presojamo; Dioklecijanove so namreč porabljene, kolikor je ostankov — in teh je jako mnogo — v moderne svrhe. Polukrog stare apside (zdaj „esedra“) je porabljen za današnji trg „delle Terme“, na nekdanjem severozapadnem oglu je stalo okroglo, stolpu podobno poslopje, ki je izza XVII. stol. prezidano v cerkev sv. Bernarda, dočim služi takšno poslopje na nekdanjem jugozapadnem oglu za prizidek —višji dekliški šoli. Osrednje kopalno poslopje je v glavnem delu (po prvotno Michelangelovem načrtu) prenovljeno v Marijino cerkev („S. Maria degli Angeli“), v kartuzijanski samostan in v hospic za slepce; kar pa je najvažnejše: vzhodni trakt je pre-tvorjen v „narodni muzej“ (Museo Nazionale delle Terme Diocleziane), kjer se zbirajo vse najdbe na državnih tleh rimskih. Muzej je jako bogat in spada med prve na svetu, odkar so v njem shranjene antikne zbirke takozv. „Museo Boncompagni“, ki so stale prej v vili „Ludovisi“. „Villa Ludovisi“ je ležala na prostoru starih Salustijevih vrtov na vzhodnem koncu griča Pincio gori proti Kvirinalu; kardinal Ludovik Ludovisi je začel antikno zbirko, ki jo je podedovala rodbina Boncompagni. Krasno palačo teh rodbin ima (prenovljeno) izza leta 1900. kraljica vdova Margherita, zbirko je kupila država; po vrtovih pa so zrastle izza l. 1885. nove moderne ulice. V muzeju je slavna Junonina glava: „Juno Ludovisi“, nadalje vzoren posnetek Fidijeve Atene „Parthenon“, Meduza Ludovisi, kolosalna skupina „Galec in njegova žena“, „Počivajoči Ares“ (po Lisipu) i. dr. — Da država res hoče ta narodni muzej dvigniti, je pokazala lansko leto, ko je marmornat kip deklice, grški izvirnik iz IV. sloletja, najden v Anciju (Anzio, Antium), kupila za pol milijona frankov! — Prevažen zgodovinski vir, starorimski koledar, „fasti

Praenestini“, je shranjen v prvi sobi v prvem nadstropju; našli so ga v Palestrini (Praeneste), krasno ležečem mestu, ki ga vidimo, če ne drugače, vsaj ko se peljemo v Napolj: na desni na Albanskem gorovju se blešči Frascati, na levi pa, kako uro daleč od železnice, na brdu Sabinskega gorovja, Palestrina. — —

11. Razvaline so bile doslej predmet našega opazovanja antiknih zgradb. Dvoje stavb pa je vendar še ohranjenih v prvotnem stanju; to sta „Pantheon“ in Cestijeva piramida. — „Pantheon“ (= vsesvetišče) spada že od nekdaj med prave znamenitosti Rima in je bil v posebnih časih prav tako pri poganih kakor pri kristjanih. Leta 27. pred Kr. je postavil Augustov zet M. Agrippa prvotni Pantheon, ki pa je dobil sedanjo obliko v Hadrijanovi dobi. Namenjeno je bilo to „vsesvetišče“ pač sedmerim planetnim bogovom, ki so imeli v njem vsak svoj kip v posebnih, zdaj praznih dolbinah. Ko se je pogansko bogoslužje končalo, je Bonifacij IV. leta 609. posvetil Pantheon vsem svetnikom in mu dal ime „S. Maria ad Martyres“ (zdaj se imenuje S. Maria Rotonda) in kot zunanji znak vsesvetništva so iz katakomb baje pripeljali celih osemindvajset voz relikvij, kosti ondi pokopanih mučenikov! — Ta cerkev čudovito učinkuje na nas. Morda je slučaj, da sem edino v njej izmed vseh cerkva v Italiji našel res pobožne ljudi, dve stari ženici in mladega moža! Sami radovedni tujci nam naposled silno presedajo — čeprav spadamo sami mednje! — in veseli smo, ako na kraju, ki je pravo zbirališče potnikov, najdemo koga, ki ga tja žene srce, notranja potreba. Ves Pantheon je le okrogla kupola, enako visoka in široka (43 m), razsvetljena skozi odprtino na vrhu. Diskretno porabljeni okraski, brez preobloženosti, dajejo vsemu poslopju plemenit značaj. — V Pantheonu sta pokopana kralja Viktor Emanuel II. in Humbert I.; nadalje več umetnikov, med njimi Raffael. — Neko nedeljo sem šel še iz posebnega namena pred Pantheon; reklo se mi je namreč, da se ob nedeljah tu shaja kmetsko ljudstvo iz rimske okolice, sploh interesantni tipi. Kaj je bilo? Na trgu pred cerkvijo so pač bili zbrani zastopniki vseh narodov, ki so prišli sem gotovo iz istega namena kakor jaz, a videli smo toliko izvirnega rimstva kakor pač kjerkoli v Rimu. — Malo boljši uspeh sem dosegel južno od palače Cancellario, na trgu Campo di Fiore; sem je res prišlo nekaj Transteverancev, preprostejših prebivalcev „Onostrantiberjancev“, ki so bojda še najbolj ohranili postavo in značaj starih Rimljanov; a kaj posebnega nisem zapazil. Nekaj teoretične zone pa nas obide na tem trgu: tu je bilo morišče za zločince in krivo-

verce; 17. februarja 1600 je tu zgorel na grmadi Giordano Bruno in leta 1889. so mu postavili — spomenik.

Cestijeva piramida je pač najbolj — eksotna stavba v Rimu; majčkeno pojma nam vendarle da, kakšne so piramide v Egiptu. Ko bi stala kje na prostem v Kampanji, bi učinkovala še mnogo bolj; prvotno je tudi bila res izven mesta. Ob cesti v Ostijo si jo je dal C. Cestius Epulo še pred letom 12. pred Kr. zgraditi. Ko je Aurelian zgradil današnje mestno obzidje, je prišla Cestijeva piramida tik ob zid, na desno stran širokih Pavlovih vrat (Porta S. Paolo, stare Porte Ostiensis). Že to jo malo potiska v kot; še bolj pa jo prikrivajo (na desni) visoke ciprese bližnjega, parku podobnega protestantskega pokopališča, tako da od blizu ne učinkuje prav nič „piramidalno“, dasi je vendar 37 metrov visoka in spodaj na vsako stran 30 metrov široka. Umetniškega zunaj seveda nima nič, pa tudi ne znotraj v grobnici. Čudno se mi le zdi, zakaj so tej zgradbi prizanesla vsa stoletja; marmornate plošče, ki krijejo vso piramido, so menda še do zadnje vse na svojem mestu. — Bolj imenitna je videti piramida od daleč. Jaz sem n. pr. ubral stezo za omenjenim pokopališčem in sem med zelenimi travniki prišel do takozvanega „Črepinjskega griča“ (Monte Testaccio), s katerega (35 m) se mi je odprl eden izmed najlepših razgledov v Rimu: na ves južni del mesta in na okolico gori proti Tivoliju in doli v Albanske gore; tudi piramida mi je zdaj spadala v svoje okrožje. „Črepinjski grič“ je, kakor se zatrjuje, umetno nasut; tukaj so namreč ladje, ki so priplule po Tiberi gori, izkrcavale svoje blago, zlasti olje in vino. Pobito posodo in smeti so metali v ozadju na velik kup, ki je polagoma narastel v današnji grič, visok 35 metrov in na podnožju širok nad 800 metrov. Vendar povem odkrito, da se tu nisem čutil prav varnega. Ves okraj še ni prav kultiviran, v naglici zidajo na vseh krajih nove ulice za maso ljudstva, ves grič je obkoljen z beznicami, ki imajo svoje kleti vanj izkopane, in med njim in med Tiberom je velika — mestna klavnica! Zato sem razgled le za nekaj minut užil, a nisem ga užival . . .

Da pridem na druge misli, sem se vrnil k Pavlovim vratom; tu sedem v električni voz in se peljem tista dva kilometra izven mesta k baziliki sv. Pavla, posestrimi sv. Petra. Leta 1823. je požar uničil to tedaj najlepšo in najznamenitejšo rimsko cerkev, utemeljeno že od Konstantina, s peterimi vzdolžnimi ladjami (120 m) in eno vprečno. Ves svet (tudi egiptovski khedive in car Nikolaj I.) je prispeval za zgradbo nove bazilike, ki se izvršuje kolikor mogoče

v slogu stare pristne bazilike, s predragocenim materijalom. Velikanske dimenzije in neprisiljena preprostost kontur učinkujejo mogočno. Na slikah in razglednicah vidimo pa največkrat ogromen, obokan hodnik (chiestro) nekdanjega benediktinskega samostana, ki je bil v zvezi z baziliko; čudni, kakor sveča zaviti stebri so najočitnejša znamenitost tega hodnika. —

Med stavbami, ki vtiskajo Rimu pečat večnega mesta, stoji v prvi vrsti tudi „Angelski grad“ (Castel S. Angelo), zaradi svoje pitoreskosti že od nekdanj posebnost priljubljen kot silhueta iz Rima. Odprta lega ob Tiberi, okrog močno obzidje, na silnem kvadratnem (84 m dolgem) podstavku kamenit cilinder s premerom 64 metrov in na njem v sredi kapela z velikanskim kipom nadangela Mihaela na vrhu (odtod ime) — to je oblika poslopja, že šama tako izredna, da je morala postati znak Rima. In kaj je doživelo to poslopje! Hadrijan ga je pričel zidati (zato staro ime: moles Hadriani) in Antoninus Pius ga je končal leta 139. po Kr. kot pokopališče rimskih cesarjev. Res so jih sem polagali k večnemu počitku; tedaj pa je bil na vrhu kip Hadrijana, ne nadangela Mihaela. A ko je legalo rimsko cesarstvo v grob, se je kruto kalil mir mrtvih cesarjev: ob strašnem boju z Goti so porabili Rimljani mogočno Hadrijanovo stavbo za trdnjavo in marsikateri Got je obležal spodaj zmečkan, ker so Rimljani metali krasne marmornate kipe, postavljene okroginokrog ob robu okroglega poslopja, doli na naskakujočega sovražnika! In odslej je bilo grobišče trdnjava in le trdnjava, ključ k Rimu. Tudi papeži so često bivali tu; tu so bili varni in imeli so do njega baje skrit hodnik iz Vatikana. — Zdaj je stavba mrtva in le radovedniki prehodijo stare grobne prostore, ječe, bivše papeževe sobe, stopajo s kukalom v roki po zunanjih hodnikih in sklepajo iz predmetov, shranjenih v malem muzeju, kakšno je bilo poslopje, preden je postalo trdnjava. — Nasproti Angelskemu gradu na levem bregu Tibere, kamor pelje sedanji lepi „Angelski most“ (na obeh straneh s kipi angelov), se je raztezalo starorimsko vežbališče „Campus Martius“; zdaj ga iščemo zastonj; kajti baš tu se je razprostrl v srednjem veku glavni del mesta in še zdaj so tu ulice in hiše najgostejše, z vso nepravilnostjo in ozkostjo srednjeveških mest.

Mali „Angelski grad“ bi po obliki in zgodovini mogli imenovati grobišče Cecilije Metele (Sepolcro di Metella); to stoji dva kilometra zunaj mesta ob Apijevi cesti, v prosti Kampanji, daleč vidno od vseh strani, zaradi slikovitosti lege vedno oblegano od slikarjev in fotografov. Stavba je prav tako zgrajena kakor „Angelski

grad“, le manjša je za tri četrtine in kapele na vrhu nima; namenjena je bila za nagrobni spomenik hčerki Metela Kretskega (Metellus Creticus). Poslopje, ki se od daleč kaže kot okrogel stolp, je iz Augustove dobe in je služilo v srednjem veku za glavni stolp nekega roparskega gradu, katerega razvaline leže okrog. —

Nas pa, ki nismo ne umetniki, ne fotografi, zvbijajo na Apijevo cesto skozi Sebastijanova vrata še druga pričakovanja. Zanimiva je ta najstarejša italska cesta pač že sama, zanimivi so ostanki starih grobov na obeh straneh ceste; radi si pogledamo ob cesti ta in oni izpraznjeni „kolumbarij“ (golobjnjak), iz kamena izsekane predale za telesne ostanke umrlih, a kaj je vse to napram neizmernemu grobišču, napram k a t a k o m b a m, ki so najlaglje pristopne baš tu in so sploh dobile ime najbrž od tukajšnje nižinske pokrajine (cattacumba“). Katakomb je namreč okrog Rima okoli štirideset, pravi „podzemski Rim“, kakor jih je krstil Anton Bosio (leta 1632), prvi znanstveni raziskovalec tega podzemskega krščanskega pokopališča. Jaz sem si ogledal najznačilnejše, to so „Kalistove“, slabe pol ure zunaj mesta na desni strani Apijeve ceste. Nepopisni občutki obhajajo človeka, ko nas pelje prijazen menih globoko doli pod zemljo in nas vodi po labirintsko zvitih rovih semintja, gori in doli, v podzemski nadstropja, vsa obokana in izsekana v mehak, suh kamen („tu“). S svečicami si posvetimo v grob sv. Cecilije, si ogledamo simbolne podobice po stenah, ki so si jih tam začrtali prvi kristjani v prvih petih stoletjih po Kr. r., in se zavedamo svoje časnosti. — Ogorek svečice, ki sem jo dobil pri vstopu, mi bo ostal živ spomin na tisti sila vroči dan, a hladen v katakombah.

12. Vsak Slovan se bo v teh krajih spomnil Sienkiewiczzevega romana: „Quo vadis?“, ki govori tako globoko in nedosežno plastično o prvih časih kristjanstva. Nobeden tudi ne bo zamudil, pri tej priliki stopiti v cerkvico „Domine, quo vadis“, ki stoji tik ob Apijevi cesti na levi strani kakih deset minut od Sebastijanovih vrat. Tukaj je — tako pripoveduje legenda — sv. Peter, ki se je zbal mučeništva, na begu srečal Gospoda in ga je vprašal: „Domine, quo vadis?“ („Gospod, kam greš“?). Ta pa mu je odgovoril: „Prihajam, da me križajo še enkrat!“ In Peter se je vrnil! — Stara simpatična ženica mi je tudi tukaj pokazala v marmorju odtisnjen sled Kristusov. Kakor pa sem se pozneje poučil, je ta sled le posnetek izvirnika, ki je shranjen v cerkvi sv. Sebastijana; ta pa stoji še deset minut onostran Kalistovih katakomb in ima tudi svoje katakombe.

V staroslovenščini sem rad čital legendo o Gregorju Velikem in njegovi materi sv. Silviji; zelo nazorno je popisano, kako je on pogoščal vsak dan dvanajst revežev, nekega dne pa jih je bilo namah — trinajst; trinajsti je bil angel, ki se je Gregorju dal spoznati. Spomnivši se tega berila, sem jo pri prvi priliki mahnil mimo koloseja v nam že znano ulico „S. Gregorio“, ob katere južnem koncu na levo je cerkev „S. Gregorio Magno“; ustanovil jo je Gregor sam (l. 575.) in jo posvetil sv. Andreju; v posebni kapelici kažejo kamenito mizo, pri kateri se je baje vršilo omenjeno pogoščanje.

Neposredno Slovanov pa se tiče cerkev sv. Klementa; saj je tu pokopan slovanski apostol Ciril, ki je, potezajoč se za slovansko bogoslužje, potoval v Rim in tam umrl leta 885. Cerkev je tudi kot stavba zanimiva, ker je na precej zamotan način vzdana na prastaro, že v IV. stoletju omenjeno baziliko, tako da obstoji iz dveh cerkva, iz spodnje in gorenje. Lepa kapelica pri tabernaklju je bila leta 1886. na Strossmayrjeve stroške preslikana z motivi iz življenja sv. Cirila in Metoda. — Tudi ta cerkev je nedaleč od koloseja, vzhodno med ulicama „Labicana“ (tod vodi cestna železnica) in „S. Giovanni Laterano“. —

V cerkvi „S. Maria sopra Minerva“ je daroval papež Klemens zahvalno mašo za zmago Hrvatov (in Slovencev) nad Turki pri Sisku. Cerkev, edina gotska v Rimu, leži vzhodno od Pantheona na Minervinem trgu in ima svoje ime „nad Minervo“ zato, ker je sezidana na razvalinah Domicijanovega templja Minervi; v njej je mnogo dragocenih umetnin, zlasti Michelangelov „Kristus, od mrtvih vstal“.

*
*
*

Po takem programu sem v Rimu užival nazorni nauk v zgodovini stoletij in tisočletij. Videl nisem vsega, preštudiral še manj: za poglobitev bi potreboval toliko mesecev, kolikor sem prebil dni v večnem mestu. Preobsežna je snov večtisočletne dobe, ki veže zgodovino „sedmerih rimskih gričev“ (prvotno so bili: Capitolinus, Palatinus, Aventinus, Quirinalis, Viminalis, Esquilinus) z zgodovino „sedmerih rimskih cerkvá“, „romarskih“ v ožjem zmislu (te so: S. Giovanni in Laterano, S. Pietro, S. Paolo, S. Lorenzo, S. Maria Maggiore, S. Croce in Gerusalemme, S. Sebastiano, zadnji dve nad katakombami ob Apijevi cesti), in pelje do „modernega“ Rima kot prestolnice

zedinjene Italije. — Navesti pa tudi nisem mogel vsega, kar sem videl: čim bolj premišljam nazaj, tem več spominov mi vstaja in tedanji trenotni vtiski se sproti sprijemljejo v celotne slike. Pa tudi kontrasti leže neposredno drug ob drugem. Zanimivost ob vsakem koraku! Ozke, zavite ulice vzhodno od trga „Campo di Fiore“ nimajo nič posebnega; a vse drugače jih pogledamo, ko spoznamo po obliki hiš še nekaj načrta starega Pompejevega gledališča, ki je tu stalo, in se spomnimo, da je zadaj za njim naprej proti vzhodu stala velika Pompejeva stebrana (Porticus Pompeiana), kjer je bil Cezar umorjen. Še naprej je cerkev S. Caterina de' Funari, ki leži nad starim Flaminijevim cirkusom. — Če se obrnemo odtod proti jugu, pridemo do Tibere. Na obrežju nasproti Tiberskemu otoku je bogata, nova židovska sinagoga; v starem in srednjem veku so Židje smeli stanovati le onostran Tibere, Pavel IV. jim je odkazal strogo omejen prostor severno od današnje sinagoge. Danes imajo tu ponosen svoj tempelj; a od XVI. do XIX. stoletja so bili morali v bližnji cerkvi „S. Angelo in Pescheria“ ob svojem „sabat“ poslušati krščansko pridigo! Ta cerkev stoji — na razvalinah lepe Oktavijeve stebrane, ki jo je postavil cesar Augustus; na drugi strani ceste pa vidimo ostanke starorimskega Marcelovega gledališča, ki ga je tudi Augustus dokončal; v oblokih starega obzidja zdaj krpajo čevljarji čevlje in so nastanjeni drugi mali rokodelci; nad ostalim delom gledališča je zgrajena moderna palača „Orsini“, njeni lastniki pa niso več ponosni Orsiniji, ampak — hranilnica (Cassa di Risparmio)! Koliko kulturnih epoh na enem prostoru! — —

Pojdimo drugam, na severovzhod. Tam so stale v starorimskih časih vojašnice pretorijancev, cesarjeve straže; še zdaj se prostor imenuje „Castro Pretorio“ in še zdaj se pride skozi dvojna antikna vrata do modernih laških vojašnic! — Ali pa se peljimo na znameniti trg „Di Spagna“ (imenovan po palači „di Spagna“), ki je izza XVII. stoletja bivališče španskega poslanca pri kuriji. Na trgu je vodnjak v obliki bojne ladje, voda teče iz cevi — topov. S trga pa so izpeljane prelepe široke „Španske stopnice“ gori proti cerkvi „S. S. Trinità de' Monti“. Ob teh stopnicah je življenje! Ljudje vseh vrst, stari in mladi, razcapani pouličnjaki, elegantne mondenke, kuštravi otroci, „lepi“ starci, nekateri tiho sedeč na stopnicah, drugi z gledališko pozo se šetajoč semintja — vmes pa dolgolasi gospodje s širokokrajnimi klobuki ter sloke dame negotove starosti v reformni obleki: vse to vre! Na teh stopnicah se namreč zbirajo živi „modeli“, in umetniki jih nabirajo in se ž njimi pogajajo! Sem od juga pa

gleda resno na trg „Di Spagna“ mogočni desni sosed španske palače, obsežno poslopje za „Collegio di Propaganda Fide“. — Stikoma dva neminljiva psihična sveta: umetnost in vera!

Mimo poslopja „propagande“ proti jugu, po ravni ulici „Due Macelli“ pa se odpira nov svet; električna železnica križa ulico „del Tritone“, hiše so široko razmaknjene, pred nami se dviga grič, oprt z močnim zidom, z vrha doli nas pozdravljajo palme, mi pa smuknemo — v grič, v predor (Traforo). Pod Kvirinalom, pod kraljevo palačo z njenimi lepimi nasadi se peljemo; pa kmalu smo zunaj in po ulici „Milano“ bi lahko prišli v ulico „Nazionale“. A seveda si pogledamo Kvirinal, izstopivši kar ob koncu predora in porabivši stopnice, ki vodijo na vrh. Predor je 348 metrov dolg, 15 metrov širok in je značilen za tehnično podjetnost Italijanov; končan je bil leta 1902. — Na Kvirinalu stoluje izza l. 1870. kralj združene Italije: ne na strmem Kapitoliju — tega si je izbral občinski svet rimski — ne na Palatinu, ta samuje le v spominih; ne v nižavi kakor je vatikanska, ampak na skromnem griču in še tega so prevrtali, in ne v lastni palači, ampak v prej papeževi! Papeži so, kakor smo že omenili, radi prebivali tu; Gregor XIII. je l. 1574. tukaj pričel graditi obsežno, ponosno stavbo, odkoder se vidi tako lepo cerkev sv. Petra. Zgodovinski kraj je tudi ta; k prastaremu Rimu ga je prideljevalo predzgodovinsko servijansko obzidje; Konstantin pa je na Kvirinalu zgradil svoje kopališče in je postavil na vrh griča slavna dva velikanska kipa „konjskih krotilcev“ (konj, ki ga brzda močna mladeničeva roka); ta dva kipa sta stala vsa stoletja tu gori, stojita še zdaj tu pred palačo, na dveh straneh že zgoraj omenjenega obeliska. Po teh konjih se je Kvirinal imenoval do najnovejšega časa „Konjski grič“ (Monte Cavallo). —

Tako so pri Kvirinalu združeni troji svetovi: antikna umetnost, krščanska vesoljnost, moderna tehničnost! —

S tem spisom sem še enkrat obhodil Rim: s preprostimi besedami sem pokazal neizmerno množino tistih predmetov, ki so vtisnili Rimu pečat večnega mesta. Poznavanje predmetov morejo podati besede, ne morejo pa zbuditi čuvstev, ki prešinjajo človeka, kadar stoji osebno v Rimu, gledajoč vse z obličjem v obličje: opisati morem gorkoto tudi od daleč, a kaj mi pomaga opis, če gorkota sama ne sega do mene! Vsakemu se bo pač zgodilo, kakor se je godilo tudi meni: vsi opisi so le povečavali hrepenenje in so mu dajali trdno smer, osvobojeno tistega čudnega, nezavestnega koprnenja, ki se nas zemljanov včasih loti, da bi zleteli daleč, daleč z

lastovkami — kam? Kamorkoli! Dokler nismo bili v Rimu, smo brezciljni romarji, čeprav smo morda bili že daleč po svetu, tudi v Benetkah, v Florenciji, ponosni na vsakih tristo kilometrov, ki smo jih prevozili. Potniška nervoznost pa nas mine, ko smo se resno in osebno seznanili z Rimom. Uzadovoljeni in radi se vrnemo v domovino; ker smo spoznali, kako majčken je posameznik v razvoju človeštva, pomemben le, če se mu zna prilagoditi, zato smo odslej zadovoljni s skromno vlogo: biti — suplement svojim sobratom!

Vstajenje.

Kdor stiska v grlu neutéšen jok,
kdor ne poišče duše niti ene,
komúr bridkost vstajenje je in Bog,
zanj poti, ki navzdol gre, ni nobene.

Zanj dokončan pijanih dni je krog;
vzravna se sam, sam kvišku se požene,
pogleda v dalj, nastavi v cilje lok:
zdaj vem, usoda, kaj imaš za mene. —

Otroka vem, ki sanja solnce — slep;
otroka vem, ki sanja pesem — gluh;
otroka vem, ki je v trpljenju lep.

Tako, človeče, splahne ves napuh.
Ponesi trudno dušo v širno step,
visoko naj iz muk ti vzraste duh!

Vida Jerajeva.

Pravica za pravico.

Ivan Cankar.

I.

el sem z urnimi koraki, da bi se prej otresel mestnega prahu ter pobegnil izpod sive megle pod jasno nebo. Daleč zunaj, že blizu gozda, sem došel Malinovca, ki je stopal počasi, ves sklonjen; spoznal sem ga šele, ko sem okrenil glavo ter mu pogledal v obraz. Nikoli še nisem videl človeka, ki bi se bil v par letih tako popolnoma izpremenil; ni se le postaral, temveč poteze na licih, ob očeh in ustnah so bile vse druge; kakor da je bil preživel čisto novo življenje, ki ni bilo s prejšnjim v nikaki notranji in zunanji zvezi in ki je porodilo ter izrazilo v obrazu čisto nove misli in podobe.

Nekoč je bil Malinovec lep človek. Poznal sem ga izza tistih časov, ko smo veselo popivali in prepevali po dunajskih krčmah. Njegov obraz se je neprestano smejal; nikoli ga nisem videl žalostnega niti zamišljenega; oči so gledale prešerno in so pričale vsemu svetu: „Pa kaj nam kdo more, saj smo mladi!“ Glasovit je bil zaradi svojih ljubezenskih prigod in zmag in resnica je bila, da je bil zaljubljen v ženske sploh, ne le v to ali ono. Risal je izvrstno, pravil je, da je rojen umetnik, da ima „tisti ogenj“ v duši, ter se je mnogokdaj srdil na „to proketo juristarijo“. Nisem ga posebno maral; prevelik površnež in bahač se mi je zdel.

Nenadoma pa je izginil, še preden je doštudiral. Od nikogar se ni poslovil, nihče ni vedel, kam ga je bilo zaneslo. Kmalu smo ga pozabili — hitro so takrat šumela leta in za spomin in zvestobo ni bilo miru . . .

Ko sem naletel nanj v teh poznih dneh, sem se prestrašil; izpreletelo me je, kakor da vidim v ogledalu svoj obraz, v mrkem spoznanju njegovih oči svoje duše spoznanje. Upognjen je bil, rame so mu visele kakor starcu; na obrazu, dolgem in suhem, ni bilo več sledu brezskrbja in prešernosti; dvoje dolgih brazd ob ustnah je razodevalo zgodnjega starca, ki je pil do dna . . .

Pozdravila sva se, nato pa sva govorila o pustih vsakdanjih stvareh, ki niso zanimale ne mene, ne njega; kakor da bi se misel

umikala misli, oko očesu; zakaj zdelo se nama je obema, da bi morala zapeti pesem o smrti, če bi govorila, kakor je bila beseda v srcu... Pred nama, nad nama, vse okoli naju pa je bila pojoča, dišeča, bleščeča pomlad; le daleč, globoko pod nama, sivo mesto — kakor preteklost.

„Vrniva se!“ je rekel. „Če gledam tako prešerno mladost, mi je skoraj pri duši, da bi jo sovražil; kakor pogledam v stran in se razjezim, če srečam lepo žensko. Zakaj človek je podel: pokaži mi le enega izmed vseh, ki bi ne sovražil, kar mu je na vekomaj nedosežno ali kar je izgubil za zmerom... Vrniva se!“

Kmalu sva bila spodaj, v prahu in dimu, med visokimi tvornicami in novimi, neprijaznimi, še po apnu in vlagi dišečimi poslopji.

„Zdaj sva doma!“ se je nasmehnil. „Nikjer več se ne počutim domačega nego v kraju, kjer ni življenja. To grmenje koles, ta črni dim, to beganje, pehanje in hlastanje upognjenih ljudi ni življenje, je le smrti same porogljiv nasmeh, hudoben pozdrav... Če se ti zdi, stopi z menoj; pila bova čaj!“

Stanoval je v eni izmed tistih sivih predmestnih hiš, ki so druga drugi enake; brez samosvojega obličja so, brez svoje besede; brez zgodovine — kakor ljudje, ki stanujejo v njih: sužnji brez samosvojega življenja, ne ljudje, temveč ljudstvo.

Stopila sva v izbo, ki je bila spodobno opravljena; meni pa se je zazdelo, da diši po mrtvecih; ne mogel bi se veselo smejati, ne mogel bi peti v nji.

„Kaj se razgleduješ?“ je rekel Malinovec. „Prav res je, kar misliš! Mesec dni je, ko je ležal mrtvec v tej izbi; tam je stal oder, pred oknom. Mlad človek je bil, ki ni hotel umreti; tri dni in tri noči je ležal v omotici in je stokal, preden se je vdal... Saj zato sem jo najel, to izbo; in še dobiček sem napravil, ker je zelo poceni, dokler se ta duh ne razbeži. Tukaj so misli mirne in si ne žele na pota, ki so na veke zagrajena!“

Govoril je in je kahal čaj. Nato je točil: dve tretjini čaja, tretjino žganja. Mračilo se je v izbi.

„Pij! Ali še veš, kako je bil takrat slaven moj čaj? Popili ste ga pač sto veder! — Luči nama ni potreba; ob teh zgodbah, ki si jih midva pripovedujeva, je bolje, če obraz ne vidi obraza!“

Pil je počasi, pomislil je dolgo, nato je izpregovoril s tišjim glasom.

„Glej, ustvaril sem si teorijo — to se pravi, sama se je mirno in brez sile porodila iz trpljenja. Popolna je, da malo takih, brez

vrzeli; tako jasno leži na dlani, da še dokazovanja ni treba; in tako trdno stoji, da je nobeno modrovanje ne izpodnese . . . Saj nova pač ni in prikazala se je že mnogim v mnogoterih oblikah; ampak veseli me, da se je meni tako čista razodela. Na moje telo in v moje srce je zapisala svojo matematično formulo . . . Odcedil sem sosedu kapljo krvi; zato zahteva trdna in neusmiljena teorija, da mi jih drugi sosed odcedi dvoje; in tistemu drugemu sosedu jih troje odcedi tretji sosed . . . in tako dalje, zmerom matematično. Toda — kaj praviš, čigavo trpljenje je največje? Ali prvega, ali drugega, tretjega sosedu in tako dalje? Prvega; zato namreč, ker je pač prvi in ker je zategadelj trpel trpljenje vseh drugih . . . Spočetka se mi je zdel ta nauk zavozlan in hkrati suhoparen. Bal sem se, da sem odel ves svet z eno samo suktnjo, s svojo namreč. Nato sem se napravil, da bi si ogledal nehanje in trpljenje svojih bližnjikov; videl sem, da je moj nauk na vekomaj ustanovljen in potrjen . . . Čemu si prebledel, tovariš? . . . O, ustanovljeno je od vekomaj na vekomaj: dvoje rdečih kapelj za eno, troje za dve! . . . Noč je pogledala v izbo, lepo jo pozdravi! Zdaj ne vidim več tvojega obraza in ti ne vidiš mojega; čašo otiplješ z roko in jaz točim v temi . . . Zdaj lahko govoriva; misel gre sama k misli in sramu ni več . . .“

Nato mi je povedal svojo zgodbo. Tiho je govoril in mirno, kakor da bi bral povest, ki mu je že zdavnaj znana in se mu zdi že dolgočasna. Tako temno je bilo v izbi, da niti njegovih oči nisem razločil in da nisem vedel, če so bile motne ob spominu.

II.

Tisto poletje, ko sem šel in me niste več videli, sem se zaljubil. Na tak način se je to zgodilo, da sem bil srečen do nebes in da sem zardeval od sramu.

Romal sem nekoč brez misli in brez skrbi; žito je pošumevalo v toplem vetru, nebo je bilo jasno in milo, da bi videl skozenj sam paradiž in angele v njem. Tam pred menoj, kakor mak iz žita, se je zasvetila rdeča ruta. Od daleč sem videl rdeča lica, svetle rjave oči sem videl, smehljajoče, po sladki vdanosti koprneče . . . To se je zgodilo ob tisti uri, pod tistim nebom in v tistem kraju, ko je bilo moje srce željno vsega lepega in ko je struna le čakala, da bi zapela.

Ko mi je prišla naproti, sem ji zgradil pot.

„Kam, dekle, in kako ti je ime?“

„Ker sem se smejal, se je smejala še ona.“

„Ne daleč!“

„Če ne daleč, pa pojdem s teboj; moja pot drži tja, kjer je najlepše!“

In sem se vrnil ž njo.

Lepo dekle je bilo; Bog se me usmili — še danes ta dan bi jo trepetaje poljubil . . . Sit sem bil mestne lepote, tistih parfimiranih lilij, tistih finih, kako bi rekel, izšolanih lic, tistih zrelih oči; tam je bilo edinole treba, da je bil človek pameten in izkušen; vest, srce, iskrenost — kaj vse tisto! Če nama je bilo dovolj, sva se razšla kakor dvoje znancev, ki se jima je pričelo zehati — adijo in amen! . . . A glej zdaj, glej lepoto, ki jo je Bog sam ustvaril in ki so jo čuvali vsi angeli njegov! Ne samo tiste rdeče, rahlo odprte, zmerom smehljajoče ustnice, ne samo tista lica, polna, vabeča, dišeča, kakor od jutranje rose umita, ne samo tiste oči, ki nikoli niso videle greha, vesele, rjave, nedolžne — kaj bi govoril! Vsa, kakor je bila, je vzrasla blagoslovljena iz te blagoslovljene gorenjske pokrajine. V tistem trenutku, ko se je zasmejala in ko je izpregovorila, sem vedel, kaj je ljubezen. Jaz, ki sem ljubil stotero lepih žensk. Njen pogled, njen smeh, njena beseda — vse samo božje razodetje! Ni lepše govorice na svetu od gorenjščine! Zakon bi moral prepovedati, da bi jo govoril kdo drugi nego gorenjska dekleta! Pesem naravnost iz srca, pomladanska, rosnozvočna — kdo bi se predrznil, da bi lagal v gorenjščini? . . . Tako sem namreč takrat mislil, ob tisti uri, ki sta se bila zmenila zanjo Bog in satan.

Nič mi ni bilo mar, če je misel v njeni besedi in če je tista misel pametna ali ne; tudi mi ni bilo mar njenih rjavih, krepkih rok, njene rdeče rute, njenega pisanega krila — vse je moralo biti tako; tako je bilo najboljše in bi ne smelo biti drugače . . .

Prijel sem jo za roko in nič se ni branila.

„Zdaj mi vse povej, kako ti je ime, čigava si in odkod, vse kako in kaj!“

Pogledala mi je čisto naravnost v oči in se je smejala.

„Zakaj vprašujete, gospod? Ime mi je Minca — glejte, tam doli sem doma, tam je naša hiša!“

Strmo pod nama se je svetila vas; visela je ob rebri in se je vsa bela in zadovoljna smehljala v dolino, na zoreče polje.

„Tam je naša hiša — izza jablan gleda!“

V tistem trenutku je obživel in visoko vzplalo v meni tiho koprnenje iz mladosti. Nikoli ni umrlo; slišal sem, kako je zašepetalo, kadar sem bil sam. To je bilo koprnenje po grudi. Eno samo leho da bi imel, en sam vrt, troje korakov počez, troje nado! . . . In svetle sanje: da bi imel prostrano polje, zelene loke, pod solncem šumeče travnike in nad vso to živo krasoto belo hišo z zelenimi okni in visoko streho, hlev za hišo in v hlevu petero marogastih, belorjavih goved in kuštravega psa na dvorišču; in malo više tam skedenj in visoko gori ob rebri dolg kozolec . . . in zvečer bi, trudni in veseli, sedeli za tisto široko mizo pod jaslicami; mati bi kuhala večerjo, mi bi reševali svoje modre uganke . . . tiho, sanje, tiho! Kam ste šle, prešerne? . . . Tako se je vzbudilo v meni, ko sem ugledal njen beli dom.

„Tja bi šel s teboj, Minca, pa bi za zmerom tam ostal!“

Bolj je verovala mojemu hrepenenju nego jaz sam; meni je bil cilj na nebu, nji pod nogami.

„Zakaj bi ne ostali tam?“ se je zasmejala. „Ampak vi ste gospod iz mesta, vsega dobrega vajeni, na obleki se vam pozna in na rokah; tam je vse lepše, vse drugače je tam!“

Ob teh besedah me je bilo sram gosposke obleke in belih rok.

„Če se ti zdi, Minca, da je lepše tam in da bi rajša bila tam, pa pojdi z menoj! Kar takoj se vrni in pojdi z menoj!“

„Kako bi, ko še ne vem, kdo da ste, in ko vi še ne veste, kdo da sem, in ko sva se komaj še videla?“

„Pa kaj, da veš, kdo sem jaz, pa kaj, da vem, kdo si ti! Kaj ni zadosti, da se imava rada? Jaz vem, da si lepa, in vem, da sem neumen in da te imam rajši od samih svetih nebes — in drugega ne maram vedeti nič in vse drugo ni nič!“

In pomisli — verjela je do zadnjega vsem mojim besedam; in pomisli še bolj — sam sem verjel vsem svojim besedam!

Gledala mi je naravnost v obraz, dolgo in tiho; temno so gorela njena lica, njene oči so bile rosne.

„Če tako mislite!“

Z obema rokama sem jo objel in poljubljal sem jo na lica in na ustnice.

Nazadnje pa me je pogledala in se je nasmehnila in je rekla:

„Rada vas imam, kakor ste!“

Držala sva se za roko in sva šla počasi nizdol po strmi rebri; do tiste visoke, krivenčaste tepke sva šla, ki se je tako natanko spominjam, kakor da je začetno znamenje vseh mojih in tujih bridkosti.

Tam sva sedela v senci, gledala sva v dolino in sva se pogovarjala, kakor da sva sama na svetu. Edinole najina ljubezen je živela — vse drugo je utonilo Bog vedi kam in Bog vedi kdaj.

„Kaj vam ne bo dolgčas, če se preselite k nam? Pusto je pri nas — te hiše pogledajte, kakor da bi spale! In neumni smo; prav nič ne vemo, prav nič ne znamo, komaj govoriti! Vi govorite vse drugače, toliko da vas razumem!“

„Saj to je nesreča, ljuba duša, otrok moj! Da sem se tako daleč izgubil, da sem tako strašno izgrešil pot, to je nesreča! O, da bi govoril kakor ti, o, da bi mislil kakor ti! Ampak verjemi: čez teden dni bom govoril in mislil kakor ti! Pa kaj si rekla, da spe te hiše? Nič ne spe! Le glej, kako te bele pozdravljajo, kako ti s prijaznimi okni mežikajo! In tudi mene pozdravljajo, se mi zdi! Kaj ni tvoje tisto okno, tisto tam, ki je vse rdeče od nageljnov?“

Zardela je od radosti.

„Moje je! Prav tisto je moje! Takoj si ga spoznal — zdaj vem, da me imaš rad! In tudi moji nageljni so te spoznali — takoj so te pozdravili! Vi moji nageljni, pozdravljeni!“

„Kdaj pojdeš z menoj? Takoj pojdi!“

„Kako bi takoj? In zakaj bi ti ne z menoj, da bi se razgledal po naši domačiji?“

„O Minca, tvoj ženin sem, ne tvojega očeta zet!“

„O dragi, tvoja nevesta sem, ne tvoje matere snaha!“

Pa sva molčala.

„Kaj bi?“

Ona je pomislila, pritisnila je dlani na čelo, vzbočila je ustnice; in nikoli, če bi živel do konca vseh dni, ne bom več videl takih ustnic.

Tako počasi so njene roke omahnile, tako počasi je okrenila glavo in izpregovorila je tako tiho, da me je izpreletelo do srca.

„Povej mi najprej, preden ti sama povem: ali me imaš zares rad?“

Takrat se je nisem dotaknil z roko in komaj da sem ji pogledal v oči.

„Rad te imam in nikogar na svetu!“

„Še to mi reci, če me imaš tako rad kakor svojo sestro!“

„Kakor svojo sestro!“

Tako mirno in globoko so sijale name njene oči, kakor da so me izpovedovale.

„Zatorej me ne boš žalil, kakor bi ne žalil svoje sestre!“

Kaj je bilo? Greh je bil, ki je spal od nekdanj v meni ter čakal vstajenja . . . Kar je pač bilo: v tistem trenutku, ob njenih besedah, sem umaknil pogled in izpreletelo me je kakor strah . . .

Že nama je svetila večerna zarja. Tiha in daljna se je razlila nad gorami, lepa kakor sanje; tja sva strmela in čudesna sladkost je polnila srce; nič več ni bilo v njem strahu, ne dvoma, sama ljubezen je še bila in samo trdno zaupanje. Visoko in mirno plameneča večerna luč je odsevala milo na njenih licih, iz njenih oči je sijala kakor iz jezera, na njenih ustnicah se je smehljala.

Pokazala je z roko v dolino.

„Tam doli bova gospodarila nekoč!“

„Ali je tudi vrt zraven?“

„O, prostran vrt! Glej, vse od hleva pa doli v dolino — sam vrt; takega nisi še videl; to ni gosposki vrt, ki leži tako pusto na ravnem; glej, ta se vzpenja po rebri, po razglajeni, in če tečeš nizdol med jablanami, se moraš loviti za veje, da se ne prekobališ!“

„Kje so vaše njive?“

„Tam so, tam čisto spodaj, vse do potoka, do tistih vrb! Glej — še zdaj so v solncu, kakor da bi vedele, da govoriva o njih! Zdi se mi — dokler bova gledala nanje, ne bodo ugasnile.“

Še zdaj vidim njeno rjavo, zagorelo roko, ki je kazala v dolino, in njen obraz in večerno zarjo na njem.

Bog vedi, morda sem v spominu obžaril tisto uro s svetlejšo lučjo, nego nama je sijala takrat. Ali to bi bilo edinole znamenje, da sem se šele pozneje zavedel vseh sladkosti, ki sem jih nezavedno užival. Toliko je resnično: če je na svetu tista sreča, o kateri sanjajo poetje, sreča brez misli, brez tehtanja in bistrenja, ko človek ne čuti več tal pod nogami in se zlije vse v en sam trenotek: preteklost, sedanjost in prihodnost — če je taka sreča na svetu, sem bil takrat srečen . . .

Gledal sem za njo, ko je hitela v dolino; za vrtom se je okrenila in me je pozdravljala z roko. Jaz pa sem šel po svoji poti in sem vriskal in prepeval.

III.

Pesem je bila, več ne; kratka, milozvočna lirična pesem. Z veseljem in sladkostjo jo posluša človek, posluša, zahvali se v srcu in pozabi; le včasih še oglasi spomin — tiho, prazniško zvonjenje iz daljave. Zapel sem to pesem mlademu pesniku in takoj je na-

pisal genljivo romanco; hudo se je zmotil — drugačne verze dela življenje! In kakšne rime kuje! Ne briga se nič za pravila — samo si deli svoboščine, igra se z ljudmi, kakor se še noben poet ni igral z besedami.

Nekoč, nedelja je bila in že blizu pod jesen, sem se vračal o mraku domov. Zelo dobre volje sem bil — sam ne vem zakaj — ampak spominjam se natanko, da sem žvižgal po stopnicah. V prijetni družbi sem bil, močno vino smo pili in razgovarjali smo se o ženskah in o umetnosti. Nekdo je trdil z vso resnobo, da je v teh dveh besedah — namreč ženska in umetnost — obsežena vsa nevarnost za slovensko mladino in torej tudi za prihodnost slovenskega naroda. Kar se tiče umetnosti (tako je klobasal), nam je že od nekdaj pobrala najboljše moči, pobrala jih ter jih uničila; kdor se med nami ukvarja z umetnostjo, igra klavrno vlogo človeka, ki je šel na severni tečaj z ledom tržit: na svojem zafrečkanem bogastvu bo zmrznil in nikogar ne bo, ki bi mu bilje prepeval... In o ženskah (tako je še nadalje klobasal) je bolje, da molčimo. Poznam jih dolgo vrsto, ki so v predpasnik zavili svojo prihodnost; razumljivo je, da niso bili najslabši ljudje; ampak krivična usoda jih je bila obdarila s čisto dušo in mehkim srcem... Tako se je pletla govorica, meni pa je ves tisti večer prepevalo v srcu in naposled sem vstal, zato da bi bil sam. Kajti dan poprej sem doživel nekaj tako prečudno lepega... ampak o tem bom kasneje govoril!

Ko stopim v izbo, je na mizi luč, a za mizo sedi Minca v nedeljski obleki. Plane — nato stopi tiha in prestrašena, kakor da sem jo udaril. V prvem hipu je nisem spoznal, zato je bil pač tuj in neprijazen moj pogled; in tudi moj pozdrav je bil tuj in neprijazen.

„Odkod ti?“

Takrat je temno in vroče zardela in oči so se ji zasolzile. Pogledala me je smehljaje in je stopila korak proti durim. Prijel sem jo za roko.

„Ali kam zdaj? Kam? Sedi, Minca, nič ne zameri... ampak čemu nisi pisala? Tako sem bil presenečen, da sem te komaj pozdravil... Sedi!“

Sedla je na zofo. Vznemirjen, skoraj prestrašen sem bil tako hudo, da sem sam čutil, kako so se mi kolena tresla.

„Nič veselo me nisi pozdravil, še pogledal me nisi veselo! Ali veš, kaj sem mislila? Da boš planil in da me boš objel okoli vratu, z obema rokama, kakor si takrat storil... Pa še zdaj stojiš tam, kakor da me ne poznaš!“

Zares sem stal pred njo, kakor da je ne poznam, in zares sem se ves tresel od čudne vzburjenosti . . . zdaj vem, čemu sem se tresel.

Zakaj takrat ni bilo poletje, tam ni bilo jasnega neba, ne dišečega polja, ne bele vasi ob rebri, ne okna, z nageljni zastrtega. Rdeči mak se veselo smeje sredi polja, v solncu; kaj bi rdeči mak v vazi, na polici, v mraku? . . . Zdaj ni imela tiste rdeče rute, ki me je nekoč pozdravila iznad zorečega polja; pa da jo je imela, bi se mi zdela najbrž neokusna in siromašna, kakor se mi je zdela smešna ta prazniška svilena bluza, skrpna od nerodne vaške šivilje . . . Bog vedi, vse kakor jaz je morda čutila tudi ona sama; zmerom bolj plah je bil njen obraz, ozirala se je po izbi z nemirnimi, solznimi očmi.

„Kako gledaš, Minca? Kakor da te je strah!“

„Res, strah me je! Tudi tvoja izba me ni prijazno pozdravila — strmi name, kakor da me sovraži! Nisem ti prišla na veselje, nič več me nimaš rad . . . Roko mi daj, pa zbogom!“

Ponudila mi je roko, glas pa ji je trepetal, težko in počasi je govorila. Tik pred menoj je stala, čutil sem na licih njeno vročo sapo, videl sem, kako so se narahlo, kakor na jok zakrivile njene temnordeče ustnice — in takrat se je zgodilo. Objel sem jo z ebema rokama okoli vratu, poljubljal sem jo na ustnice, na lica, na oči, na vrat — ah, bodi vse, kakor je bilo in kakor je: tudi nocoj, ob tej uri bi je ne poljubljal nič manj goreče . . .

Pa vendar sem v vsej tisti omotici natanko vedel, da sem telebnil na tla, enkrat za vselej, radovoljno, celo z globoko slastjo; ali, kakor je rekel v krčmi tisti modrijan, — da sem v predpasnik zavil svojo prihodnost. In kakor ve pijanec: Še tale kozarec da izpraznim, le tehle sto kapelj da še popijem, pa bom v sramoto Bogu in ljudem, zgrudil se bom pred vsemi, da se nikoli več ne bom vzdignil, omazal se bom, da se nikoli več ne bom opral! — In vendar nastavi in vendar izpije! . . . Pa kaj? Vino je bilo sladko! Tako sem tudi jaz nastavil in sem izpraznil. In ni mi žal; če prav natihem in brez hinavščine izprašam svoje srce — ni mi žal!

Pripovedovala mi je, da je že mesec dni v mestu in da me je dolgo iskala, preden so ji povedali zame in za moj dom. Nadalje, da služi za deklo pri rodbini, ki ima kopico otrok, in da so otroci prijetni, gospa pa da je hudo nevšečna. In da se ji toži po domu in po nageljnih in da se ji bo doma spet tožilo po mestu, kjer je vse tako prečudno brhko in veselo. Ko je govorila, so se ji oči

bleščale in lica so ji rdela. In ko je pogledala name ter se nato ozrla po izbi, se je zasmejala.

„Glej, zdaj, ko se imava spet rada, me je tudi tvoja izba prijazno pozdravila; nič več ne gleda name s tistimi hudimi očmi! O, kako sem se te prestrašila, ko si prišel in mi še roke nisi dal! Pozabil je! — me je streslo; in da me ni bilo sram, bi bila zajokala naglas. Pa zdaj je vse, vse, vse dobro! Pusto mi bo, ko pojdem od tebe; ampak v nedeljo pridem spet, vsako nedeljo pridem! . . .“

Dolgo sva se poslavljalata tisti večer. Nekaj težkega, črnega je ležalo v mojem srcu — kakor strah pred samoto. V tistem trenutku ne bi bil upihnil luči — tudi teme sem se bal. Nenadoma sem bil ves malodušen in tudi ona ni več govorila; ugledal sem solze v njenih očeh in si je nisem upal vprašati, odkod bridkost. Tako se iz noči, iz daljave oglasi prihodnost in srce vztrepeče v grozi . . .

Ko sva stopila na cesto, je bila pozna noč; droben dež nama je škropil v obraz; gazila sva blato in sva se držala za roko; obadva sva molčala.

Spremil sem jo do njenega doma; stala sva v veži, ki je bila tako temna, da si nisva videla v oči; pritisnila sva lice k licu — na njenem sem začutil gorke solze.

„V nedeljo!“ — „V nedeljo!“

Obadva sva govorila tako tiho, kakor da leži mrtvec poleg naju . . .

Bog ji dodeli tolažbe, če je prečula tako noč, kakor sem jo jaz prečul!

(Dalje prihodnjič.)

Življenje.

Kot mračen, hladen, trd ukaz
leži mi v duši tvoj obraz,
življenje.

Ze vidim pot, že čutim ost
naperjeno mi, o bridkost
bodoča!

Jaz vidim pot —: nešteto zmot
preti povsod, gradi mi pot
trpljenje.

Vse vem in vidim pred seboj —
mladost, mladost pa stopa v boj —
pojoča . . .

Rusmir.

Blagorodje doktor Ambrož Čander.

Imaginarna karikatura.

Vladimir Levstik.

IV.

iša je bila dokaj starinska, z majhnimi okni in modro pobarvanim pročeljem, toda dvanadstropna, kakršne so hiše le malokaterih veljakov po krajih brez velike kulture in velikih bogatij, in s tem tako različna od drugih, da se je doktor nehote okrenil ter

pokazal s prstom na drugo:

„Pa ta? Čigava je?“

„Tista je občinska!“ se je oglasil hotelir, ki je brez sape prišel naproti. „Občinska in moja sta najlepši v celem trgu; sodnija pa leži bolj zunaj, na onem koncu; ne vidi se odtod . . .“

Doktorjev pogled se je dvignil do velike deske, ki je visela nad vhodom: tam je bila naslikana s kričecho ultramarinasto barvo velika žival, na glavi rogove, ki niso bili kozji niti goveji; toda ker pozabljeni Rafael ni opustil nekaterih drugih vidnih znamenj, se je naposled razodelo, da predstavlja „modrega vola“.

Hotelir je bil majhen in okrogel kakor žoga; ko je tekel z umerjenim zibanjem trebuščka pred nejevoljnim in upehanim Čandrom, je pograbila doktorja nespodobna želja, da bi ga poizkusil z nogo, če bi odskočil. Črno čepico, ki jo je nosil po navadi, je držal zdaj v rokah, poln zavesti, da spremlja odličnega in nevsakdanjega gosta. Mračilo se je; in v somraku, ki je ležal po obširni veži, zastavljeni z rjavimi mizami in klopmi, pripravljenimi za manj imenitne pive, se je medlo svetlikala ogromna pleša na njegovi okroglasti glavi.

Stopnice so bile čudne in izhojene: kdove koliko nog je hodilo po njih, kdove koliko popotne revščine in koliko trškega dostojanstva! Založene iz surovega, glasno odmevajočega kamena, s škripajočo leseno ograjo, so se vile gori v nadstropje, kjer so bile naoknice zaprte, okna pa bržčas še zunaj zasenčena z drevesi, tako da se je stiskala na mostovžu skoraj neprodirna tema.

Gospodar je prižgal svečo v čistem medenem svečniku, ki je služil po vsem videzu samo za najimenitnejše ljudi. Nato sta se v

naglici zmenila za majhno, še dovolj prijazno sobico s starinskim, temnorjavim pohištvom in z dvema belozavešenima oknoma, ki sta gledali na sredo trga, naravnost proti občinski hiši.

„Dolgo pač ne ostanem; en dan nemara, ali dva,“ je dejal doktor malomarno in je pomolil gospodarju izkaznico, ki mu jo je bil položil na mizo. „Saj pravijo, da imam prosto stanovanje v občinski hiši . . . Izvolite!“

„Doktor Čander... Gospod doktor Čander!“ je vzkliknil hotelir s presladkim glasom, ko je prebral. „Vi ste torej naš novi gospod zdravnik? In vi ste nas počastili! In to — in takšna reč! Da, kako naj... Ne — ah, najrajši bi si želel, da postanem vaš prvi bolnik!“

„Da, jaz sem doktor Čander!“ je odgovoril gost z resnobnim zanosom, kakor da bi rekel: „Jaz sem tisti, ki ga iščete, vojščaki Poncija Pilata!“ S temi besedami se je vrgel v naslanjač, ki je z glasom ogorčenega ugovora zaječal pod njim.

„Bržčas ste trudni, gospod doktor? — Kaj? Takšne reči da ste videli na poti v trg? Moj Bog, moj Bog, jaz niti še nisem vedel!“ se je prestrašil gospodar, dasi je bil povedal novico o uboju že vsem gostom, kolikor jih je sedelo na „verandi“. — „In takoj da je bil mrtev? Ah, križ božji, kaj pravite! Da, da, pijanost, pijanost, ta zahteva žrtev v našem kraju: povem vam, gospod doktor, leto za letom redno po štiri ali pet . . .“

„Poslušajte,“ ga je prekinil doktor z umorjenim glasom. „Stvar je ta in ta: ali bi lahko še danes govoril z županom?“

„Z županom!“ je vzkliknil lastnik „modrega vola“ ves osupel in prestrašen. „Z županom!“ je ponovil kakor zase. „Hm, z županom . . . Da, z županom . . . Ah, z županom, seveda, morate govoriti. Pa zakaj vprašujete, če bi mogli? To se razume da lahko, če le hočete: Saj zato je tu, zato je župan, da govori z ljudmi, kadarkoli kdo hoče,“ je dodal s prikrito zlobo v očeh, ki so se čudno svetile v medlem soju pravkar prižgane svetiljke. „Morda ga izvolite povabiti sem? — Ne? No, seveda, to ne pojde; navsezadnje res ne bi prišel,“ je dodal s potuhnjenim usmevom. „Stanuje tamkajle!“ In sklonil se je skozi okno. „Zgoraj stanuje, spodaj ima trgovino; ampak slaba mu prede s trgovino v teh poslednjih časih, preveč se je urezal pri hmelju, ljudje pravijo, da bo vsak trenotek bogpomagaj! Če morate ravno nocoj — hm, da, lahko bi stopili k njemu; doma ga pa ne najdete; to je kakor enkrat ena. Veste, on je pri veselici; tam bi ga dobili,“ je zaključil s skrivnostnim glasom, vprašujoč doktorja Čandra z očmi.

„Pri kakšni veselici?“

„Pri tisti pač, ki jo imajo,“ je odgovoril gospodar skoraj nestrpno. „Tam bi ga mogli dobiti: pri „zlati zvezdi“, čisto na koncu trga, tista gostilna na desni strani, ki ima takšen velik vrt, veste, in — no, saj najdete sami. Sicer pa, oprostite mi, gospod doktor, neskromno in neumestno vprašanje — ne vem namreč, ali vam naj priporočam, da se napotite v tisti kraj — kakšnega mišljenja ste pravzaprav?“

„Vsakovrstnega in samsvojega,“ se je odrezal doktor z brezmejno resnicoljubnostjo. „Pa kako? In čemu . . . Ali se pije tam za mišljenje?“ Dvignil je roke nad život, ki se mu je bil zazibal od neradovoljnega smeha.

„Tisto ne, nikakor ne mislim tistega, dragi gospod doktor,“ je dejal hotelir. „Ampak pogledjte, — res, ne! Kakšna izborna šala: ali se pije tam za mišljenje? Tega ne, v dandanašnjih časih solidnega gmotnega in duševnega napredka je žalibog nemogoče piti za mišljenje — in morda vendarle: Že marsikdo je zapil mišljenje, in več mišljenj, nego jih je imel!“ je dodal pomembno. „Toda, hotel sem reči, ako gospodu doktorju ni prijetno, zabavati se v družbi brezvercev in framasonov, ako se prištevate, gospod doktor, k tistim možem, ki v tej dobi opasnosti in vsakojakih pogubonosnih stremljenj pogumno dvigajo prapor našega dobrega in vernega ljudstva, — potem, o gospod doktor, ne hodite na tisti kraj!“

S patetsko gesto rotenja je iztegnil zalite roke, svetopisemski prorok z životkom imovitega rodoljuba in s čepico preprostega krčmarja, ki ni razodevala, da tli pod njeno zavaljano svilo iskra političnih mišljenj.

„Mož je gotovo poslanec ali bivši kandidat,“ je uganil doktor Čander v svojem srcu. „Toda poslanec ni: moral bi ga poznati.“

„Pa brez zamere, dragi gospod, povem vam po pravici in po resnici, ker ste od daleč in bržčas ne poznate naših razmer. Seveda,“ je dodal s poudarkom, „vseeno pa ne bo, kako se odločite, na to stran ali na drugo, zdaj ko se naselite med nami.“

„Bodite pomirjeni, dragi gospod hotelir,“ ga je parodiral gost z zadovoljno pikrostjo. „Prav nič mi ni zoprna družba brezvercev in framasonov; zakaj, vsega smo vajeni v naši obrti, in vemo, da so na svetu še hujše reči, kakor če veren človek sedi, pije vino in posluša muziko, pa čuti peklensko izkušnjava in očitne grešnike ob svoji strani!“

Gospodar je potrto zmajal z glavo in se je po kratkem opravičevanju odstranil, da naroči doktorju večerjo.

Ta je čutil, da ga trudnost zapašča; čileje so se napenjale mišice po udih, glava se mu je bila zjasnila in mračno nebo, ki se je razpenjalo nad rdečim obzorjem, je čimdalje prijazneje temnelo skozi bele zavese. Prejšnja vročina je bila popolnoma pojenjala: svež in zdrav je segal veter v sobo, nasičen z vonjavo polj in smrekovih goščav.

Duh jedi se je približal doktorju s posebno mikavnostjo, kakor da se je šele ta hip zavedel nestrpnega gladu. Zazdelo se mu je, da so zobje trdi in krepki, kot so bili v mladosti, in da se preraja od nasičenja, ki mu ga prinaša ta čudetni tek. Vse misli, vsi dvomi, kar je bilo nadsnovnega v njem in med vesoljnim obzorjem življenja, se je pogreznilo in umaknilo prijetni, polni zavesti, da je v tem trenutku z vsemi utripi svoje krvi nemara prvikrat, odkar hodi po svetu, zgolj mirna, s seboj in z vsem ostalim zadovoljna žival.

Nalil si je vina in je z otroškim veseljem poslušal pesem drobnega curka, ki je od nagiba vitke steklenice polagoma tekel v kozarec. Vino je bilo staro in močno; doktor je čutil, kako ga prešinja z gorkoto po vseh udih, do mezinca na iztegnjeni roki.

Nato je zapalil smotko; stopil je k oknu, napol omamljen od dišečega dima, kakor da puši prvikrat v življenju. Zunaj še ni bilo čisto tema; predmeti so stali mehki in nežni v rahlem večernem mraku.

„Kaj se godi z menoj? Ali je slutnja? Nekaj se pripravlja v življenju,“ se je razgovarjal sam s seboj, ko se je sklanjal na prosto. „In prsi: kako so široke in žejne zraka! In roke: objemale bi, objele bi svet od neba do neba!“ Začel je odpirati podprte naoknice; potem je zopet pogledal na trg.

Zagledal je nenavadno prikazen: troje ljudi je stopalo proti „modremu volu“, v cilindrih in črnih suknjah, dva tolsta in srednje velika, tretji nepopisno suh; tako suh je bil tretji mož, da mu je suknja komaj segala do polovice stegen, in tako staromoden je bil njegov cilinder, da se doktor Čander ni spominjal enakega, dasi je živel že precejšnjo vrsto let. Prišli so do hiše, obstali so pred njo, a približali se niso; sklonili so glave na kup, da so se trčili s cilindri, in zdelo se je, da gre razgovor o zaupnih rečeh. Nato se je tisti, ki je bil dolg in suh, obrnil naravnost k Čandrovemu oknu ter je rekel glasno in s poudarkom:

„Morda je prav tamle gori gospod doktor Ambrož Čander, naš novi zdravnik?“

Doktor je videl, da so se po teh besedah vsi trije precej malodušno ozrli na vrata gostilne. Prihajalo mu je veselo.

„Skorajda!“ je zaklical na cesto. „In s čim naj razveselim gospodo slavno?“

Troje rok se je dvignilo z nedvojljivim migljajem, da naj pride doli. Čander je pograbil slamniki ter je pritekkel, vsa usta še polna smeha. Črni možje so ga potegnili v svojo sredo, in ko so bili malo dalje od hiše, so se predstavili z vihtenjem cilindrov in s širokimi nakloni:

„Edvard Žolna, župan!“

„Milan Mekinda, notar . . .“

„Jernej Cepuder, nadučitelj.“

„Ah! kako nezaslišano krasno!“ se je razveselil doktor Čander in je „s pogledom od strani“ mahoma zazrl svoj gornji život v neprestanem nihanju poklona, ki se kar ni hotel nehati. „A zdaj mi povejte, gospodje in rodoljubi: kateri iz vaše dične in velecenjene srede se je tako prestrašil „modrega vola“, da ste klicali mojo malenkost iz daljave? To sem videl, da ni bratovske sloge med vami in med veljakom, v čigar hiši sem našel jed in prenočišče: svaril me je pred vašo brezversko in framasonsko družbo.“

„O, to si mislim, dragi gospod! To verjamem!“ je hitel župan. „Poslal sem že po vas z vabilom k naši slavnostni prireditvi; ali »modri vol« se je uprl, da sploh ne izroča takšnih vabil . . .“

„Modri vol je eden najzagrizenejših nasprotnih agitatorjev,“ je menil notar z ogorčenim poudarkom. „Lani je kandidiral v deželni zbor . . . Ampak frčal je, to se razume! Sicer pa, oprostite, doktore, nočem se vam zameriti, stvar je ta in ta: kakšno je pravzaprav vaše prepričanje? Zakaj vseeno ne bo v teh časih, ali stojite tu ali tamkaj . . . Kakšnih nazorov ste o dandanašnjih razmerah, o bratomornem boju, in tako dalje?“

„Raznovrstnih in samsvojih!“ se je zagrohotal doktor, spomnivši se, da rabi iste besede kakor prej. „A počemu vprašujete, gospodine moj? Ne vznemirjajte se, isto me je vprašal namreč že gospod hotelir in — kandidat, kakor slišim. No, zatrjujem vam, da mi je bila družba očitnih grešnikov še vedno ljubša od družbe očitnih svetnikov.“

Vsa četvorica je bušila v smeh, zakaj spodobilo se je pokazati, da je bil dovtip izboren in poslušalstvo hvaležno.

„Mi smo se namreč hudo čudili,“ je dejal učitelj s tenkim, tarnavim glasom, ki je zvenel po rahli pijanosti, „hudo, hudo smo

se čudili, misleč, da ste s premislekom šli v brlog nasprotnikov . . .“

„Mi? Kdo: mi?!“ je zarenčal notar. „Kam se prištevaš, šleva pijana? — On je prišel prej po vas,“ je šepnil doktorju v uho, „pa so ga dobesedno vrgli na cesto!“

„In zdaj, kaj ne da? nam izkažete čast, da se daste pozdraviti v naši veseli sredi . . .“

„Čredi!“ je prekinil notar cvetoče besede župana.

„. . . v naši veseli čredi — sredi! sem hotel reči, kjer praznujemo spomin slavnega Valentina Vodnika in še mnogotero drugih lepih reči; pijače je kakor v morju, ženskih ko muh, večer je prijazen in tudi kraj — sicer pa, evo ga!“

Doktor je že od svojega okna slišal godbo, ki se je razlegala po trgu.

„Zahvaljen bodi, o Gospod, da nisi poslal v to zakotje nobenega izmed skladateljev, ki igrajo njih melodije: zbesneli bi po vrsti in moja ponižnost bi imela še opravka nocojšnji večer,“ si je mislil doktor natihem, ko je prisluhnil k raztrganim zvokom godal, mešajočih se s precejšnjim vriščem gostov, ki se je razsiral preko živega plotu, neurejena reka ženskih in moških glasov, visokih in nizkih, treznih in pijanih, razburjenih in mirnih, prijetnih in zoprnih do nežnosnosti.

„Jama razbojnikov je v najlepšem cvetu,“ je dejal notar zadovoljno. „Bog nam blagoslovi delo: oborožili smo se s predpotopno žejo in sveti Valentin iz Šiške vasi mora imeti veselje nad nami.“

Takrat so stali tik pred vhodom na vrt, pred slavolokom, ovenčanim in polnim lampijončkov, ki je nosil v rdečemodrih črkah rimani napis:

„Rodoljubom lep pozdrav!
Kdor je z nami, dela prav!“

Tudi na vrtu je viselo nešteto pisanih lampijonov v kričečih barvah; in ker je ležala že tema na zemlji, se je zdelo doktorju Čandru, da vidi veselo meglo luči, zibajočo se v gibanja prazničnih postav in živo od krepkega razgrajanja zbranih veljakov ter od prisiljeno afektirane milobe ženskih govoric.

„Torej, torej!“ je priganjal doktor Čander. „Radovednost me ima, in ne najmanj po vaših dičnih damah in mičnih gospodičnih . . .“

Obstali so pri dolgi, belopogrnjeni mizi, kjer je bilo veljačine obojega spola kakor listja in trave. Doktorja je objel duh po vinu, pivu, jedi in tobaku; še bliže mu je zadišalo po najobičajnejših

ženskih parfumih. V prvem trenutku ni razložil nobenega obraza; ves prizor je vrvel pred njim kakor dobra in spretno barvana kinematografska slika ali kakor igra marijonet, ki se otepajo na nevidnih motvozih in predstavljajo nepopisno naivno komedijo, navdušljivo za mlade ljudi in kuriozno za starce, ki so vajeni gledišča.

Zdelo se mu je, kakor da bi se bil ves izselil iz svojega človeka in se osredotočil v nevidnem gorišču duševnih žarkov, ki motri njegovo dejanje od strani; tako se je zagledal izpremenjenega v samostroj zelo dobrega in zanesljivega sestava, ki je nihal naprej in nazaj, na desno in na levo, in se je veselil in čudil, čestital sebi in drugim, navdušujoč se pred životi in plešami gospodov in cedeč se ljubeznivosti spričo medenega fagotenja dam.

Nato je zaslišal tenki glas Jerneja Cepudra, poln čuvstva in kreposti:

„Gospod doktor Čander — moja gospa . . . Blanka, tak pozdravi gospoda doktorja!“

Nekaj se je obrnilo k Čandru; začul je glas, lep in znan, ki se je mahoma utrgal. Pred njegovimi očmi se je postavilo kakor trenutna svetloba bližnjega bliska; nato je padla tema in konec je bilo vsega: le nekakšni krogi, rdeči in zeleni, moreči in čisto nezmiselni, so se še vrteli, semintja, vrteli, vrteli . . . Njegovo telo se je prelomilo v naklonu; pogled od strani je bil ugasnil; roka je segla v njegovo in duša je ležala v tisti dlani, znanka Čandrovega hrepenenja izza davnih let.

Notar in župan sta ga vlekla dalje in sta predstavljala, predstavljala . . . Doktor pa je hodil kakor brez misli; samo sladkost je gorela v srcu z velikim plamenom in stare ustnice so se prožile enako zaljubljenim ter so šepetale na znotraj:

„On revient toujours . . . on revient toujours vers ses premiers amours . . .“

In čudno: to pot se ni spominjal, da zvene francoske besede prijetno in odlično. Pozabil je, da je blagoroden in velecenjen in da so dični in zaslužni vsi, mične in zornolične vse, kolikor jih je naokoli; vsa stvar je prestala biti komedija in se mu je navsemlepem zazdela tragična, s tisto resno tragiko osemnajstletnega fanta.

Obstal je; potipal se je za brado in za trebuh, če ju še ima, in se jima čudom začudil. Kajti, za vso resnico, bil je zaljubljen fant z osemnajstimi leti, in čeprav je nosil brado petdesetletnega in izkušnje tristoletnega moža, v srcu je bil vendarle osemnajstleten fant.

„Pa kaj? In kako? Slišite, človek božji!“ in mahoma je stresel notarja za rame. „Plemeniti vitez Don Quijote de la Mancha je zašel med čarodejce in kriyovernike, ki so mu z zločesto prevaro in lažjo nastavili obličje . . .“

„Zorne Dulcineje de Toboso!“ je zaključil notar, obraz sila nedolžen, glas pa enomeren in zaspan, kakor da bi se mu sanjalo.

„Ti, šolmošter, pazi na svojo babo!“ je šepnil župan Jerneju Cepudru, ki se je bil približal.

Nadučitelj je odprl usta in se je poslušno ozrl za gospo Blanko.

Doktor pa je stopal z notarjem k družbi nazaj, levico v žepu, desnico s prstom na čelu:

„Pa kako se je zgodilo? Zopet se je utrgal kos življenja in je propadel: kakor da so vsi grehi odpuščeni . . . Ali je resnica, ali prevara? In če ni laž oči in laž možganov, ki morda vro od čudne, zagrizene bolezni, — kako je potem mogoče? Kakšna je bila zgodba, kako se imenujejo vzroki, da je prišla ona v ta kraj, med te ljudi, v naročje svojega moža?“

Pogledal je kvišku: gospod Jernej Cepuder je stal pri svoji ženi; doktorju se je zazdelo, da nikdar ni videl toli gnusnega in mrzkega človeka in da tudi Jernej Cepuder ne more biti vedno tako gnusen in mrzek kakor baš ta hip, za ravno ta pogled doktorjevih oči.

(Dalje prihodnjič.)

G r o b .

Sredi polja prostranega,
sredi polja oranega
sanjal bi tako rad vekomaj,
ko grem z belo nevesto na raj.

V planem grob izkopljite mi,
poljskih rož vanj denite mi,
ko bo zarja zlatila nebo,
žvrgolel moj škrjanček sladko.

V grobu zarja sijala bo,
v grobu pesem ostala bo —
ves ozarjen bom vekomaj spal
in škrjanček mi bo drugoval.

C. Golar.

Povest Ivana Polaja.

Podlimbarski.

(Dalje.)

7.

rugo dopoldne sem se na dunajskem Ringu poslavljaj z zdravnikom. „Kakor sem vam že rekel, prijatelj Polaj — ne ogledujte mi na Dunaju samo mrtvih slik in kipov, rajši posezite v bujno življenje prestolnega mesta. Veste, majhen krok, perturbacija in kar še pride ... he-he-he ... to je v zdravstvenem oziru odraslemu človeku potrebno in vam s svojega zdravniškega stališča priporočam, sicer vas umori vaše prekipeče zdravje. Moralistom se ne sme vselej verjeti, preveč podcenjujejo narodo, kateri se ni mogoče upreti. Vsaka reč ob svojem času, a opreznosti je treba velike, ker bojte se mačka. Je pa že boljša črnogleda melanholija nego takšen maček.“ Tako me je laskavo poučil za dunajska pota, nakar sva šla vsak po svojih opravkih.

Ogledaval sem se po cesarskem Dunaju. Privoščil sem si duševni užitek višje vrste in sem stopil v „Künstlerhaus“, kjer je bila umeščena razstava slik. Ker sem se ponašal s precejšnjim koscem moderne izobraženosti in okusa, sem dolgo stal pred Munkačijevo sliko „Kristus pred Pilatom“ ter se čudil, kako so se ljudje trudili, da bi kazali svoje zanimanje za umetnost. Tisti, ki so najmanj čutili umetnost, so vse vprek govorili o njej. Nekdo, ki je stal prav pod sliko, je rekel: „Poglejte na Zveličarjeve polodprte ustne, kakor bi tam strmeč lepele besede božjega srda, zamirale ob sodbi tako krivičnih in krvižejnih sodnikov. In poglejte, kakšno nasprotje med Kristusom in onim divjim človekom z dvignjeno roko, ki v ozadju stoječ v svojem fanatizmu kriči: Križaj ga!“ Zazrl sem se v kritika in zdel se mi je po obrazu ves podoben onemu kričaču. In zazdelo se mi je, da mu je podoben tudi po duši in da mu hitro dotli tista gorečnost, vzbujena po umetnosti, in da bi sam in mnogo navzočnih, ko bi se danes pojavil kakov Kristus, zakričali nanj.

„To vse vidimo,“ se je oglasil blizu mene trd in debel glas, „in smo čitali tudi v novinah. Ampak stvar je ta, da se Kristusu

ni trebalo čuditi in strmeti ob človeški sodbi, ker se to ne ujema z njegovo vsegavednostjo. Realizem ne sodi v takšno sliko.“

Meni je bilo, ko da me kliče glas iz mladih let. Obrnil sem se in sem spoznal v govorniku prijatelja in nekdanjega sošolca Svetiča.

„Kaj si tukaj, Polaj? Veseli me, da te zopet vidim,“ je radostno vzkliknil Svetič, držeč mojo roko v svoji.

Šla sva po dvorani ter postala pred Brožikovo Lavro in pod mračnimi Pajerjevimi prizori z groznega severnega tečaja. O mnogem sva se pogovorila. Tudi on je poznal „Scheriaua“ in se zgražal ob njegovi prelevitvi v renegata.

„Kaj pa Križan tudi kaj zahaja v takšna svetišča?“ sem vprašal.

„On pa ne. Križan nosi svoj zaslužni križ; vtaplja se v vagabundstvo velikega mesta in na to je ponosen kakor Diogen na svoje cunje. Po dnevi spi ali dela v redakcijah nemških časnikov, po noči hodi po beznicah. O polnoči ga lahko dobiš v „Maison rouge.“

„Ali ti tudi kaj hodiš po takšnih lokalih?“

„Zato vprašuješ, ker sem že šesto leto na Dunaju. Neugodne gmotne razmere so me prisilile, da sem šel za vzgojitelja k neki bogati rodbini in sem bil dve leti izven Dunaja, največ v Švici in na Francoskem. A zdaj moram v teku enega leta dovršiti svoje študije — in potem nazaj v domovino! Križan se mi je smejal in me zmerjal z rodoljubom — pomisli! — ker hrepenim po domovini in nimam časa in veselja za beznice in pijančevanje.“

S spoštovanjem sem zrl na prijatelja; videl sem pri njem ponos ob trdni volji in že sem mislil, da zdaj možko potrka na svojo akademično izobrazbo. „Vesel sem tvoje vztrajnosti,“ sem rekel, „in zavidal bi te, ko bi ne želel vsakemu človeku najboljšega. Glej, ti se vrneš v domovino in jaz se moram potikati po cesarstvu. Ti si lahko dovršil ljubljanske šole, jaz sem moral iti konje krtačiti, ti si študiral, jaz sem opravljal trdo službo.“

„Prijatelj, čim več se potikaš po svetu, tem več vidiš, izveš in misliš. Res, jaz sem študiral, pa v tem času tudi ti nisi spal. Lahko si imel ob konjski krtači rodovitne misli o vsem onem, kar giblje s človeštvom, misli, ki jih drug v knjigi ne najde.“

Močno mi je ugajala Svetičeva ponižnost in skromnost, ker ni ničesar zagrešila proti moji samoljubnosti. Poslavljaljoč se ž njim, sem mu odkritosrčno želel najboljših uspehov.

Popoldne sem komaril vse križem po ogromnem mestu ter ogledoval ljudi in izložbe. Ko mi je bil začel presedati vrišč in hrum poulični, sem stopil v kavarno. Dve uri sem tam sedel, dokler

se mi ni začelo zdehati in zevati, kakor se to v velikem mestu pripeti človeku, nevajenemu brezdelja in lenarjenja. Šel sem zopet po mestu. Na nekem oglu me je ogovoril ne baš slabo oblečen človek: „Milostivi gospod, večkrat vas vidim, pa nikdar se nisem osmelil, da bi vas ogovoril.“

„Ali — gospod . . . šest let je minilo, odkar sem bil zadnjikrat na Dunaju. Vi se motite v osebi,“ sem rekel, strmeč v tujca.

„Nič ne de, gospod, če sem se zmotil v vaši cenjeni osebi. Moje oči so v kemični tovarni oslabele in rade me varajo. Na potu sem v lekarno; glejte, tu je recept, da kupim leka za oči. Pa mi nedostaje dvajset novčičev. Ali bi mi hoteli pomagati s polovico? Drugo nabereš že drugod.“ Smejoč se, sem ga obdaril.

Sedel sem na tramvaj, da ž vožnjo ubijem čas. Peljem se v severna predmestja. Nastopil je bil že mrak in v tisočernih lučih so zableščale ulice. Ljudstva skoraj še več mrgoli in šum in ropot se zdi večji nego po dnevi. Da bi se ognil množicam, poiščem stransko ulico kraj dunajskega prekopa in po njej maham nazaj proti središču mesta, vesel, da sem se iznebil hrumeče druhali.

Dohitel sem dečka, ki je nesel otroka štuporamo. Deček se je ognil, okrenil se k meni ter me z milim glasom vprašal: „Prosim, milostivi gospod, koliko je ura?“

„Pet je proč, fantič,“ pravim ter nadaljujem pot.

„Že tako pozno! Moj Bog, moj Bog!“ zajavka deček in primeri svoj korak mojemu. „Le tiho bodi, Pepček, do večerje že prideva domov!“

Ozrl sem se na otroka, ki je oklepal z rokama dečkov vrat, in oh svetilničnem svitu sem videl, kako mu leze dvoje debelih solz po bledikastih licih. Vprašal sem dečka, odkod in kam, ker okrog srca me je zaščegetalo sočutje.

„Danes nismo imeli šole,“ pravi deček, „zato sva šla z bratcem dopoldne z doma, da obiščeva teto v Nusdorfu. Pa je nisva dobila doma. Potem sva šla še na Kalenberg. Solnce je lepo svetilo in gorko je bilo, tako da nisva mogla odoleti. Zdaj se vračava domov v Favoritsko predmestje, ki je še daleč, daleč. Zebe naju, Pepček od jutra ni nič jedel in noge ga močno bole.“

Genila me je nedolžna ljubezen in povsem me je ogrelo usmilenje. Izvadil sem denarnico, rekoč: „Tu imata pol goldinarja. Kupita si kaj za malico, potem pa sedita na tramvaj. Precej tu gori za temi hišami lahko sedeta v voz.“

Deček se je vljudno zahvalil in mahoma je izginil s svojim tovorom v soteski ogromnih hiš. Z betvico denarja sem ustvaril veliko srečo — sem si mislil.

„O . . . o-o! Gnädiger Herr!“ se oglasi zdajci pred mano pod plinovo svetiljko baba, zavita v dolgo ruto. V eni roki je držala lonček, v drugi palico, s katero je brskala po tleh. „O, ta potepuha, kako sta vas naplahtala! Vse sem slišala. Kaj mislite, da sta res daleč doma? Bog ne zadeni! Tu le gori stanujeta, kamor ste ju poslali na tramvaj, par ulic odtod. Po naročilu staršev, ki so baš tako ciganski kakor onadva, zalezujeta dobrosrčne ljudi ter jih molzeta. O ti moj pravični Zveličar! In niso tako revni, kakor smo drugi. Brezvesten človek še pride do kruha, brezsrčnež ga odje poštenjaku. O sveta Mati božja! Prosim, gospod, ali nimate vžigalic?“

„Nimam. Čemu vam bodo?“

„Tukaj mi je padla iz rok dvajsetica. Po mleko sem šla in sem jo izgubila. Moj poslednji denar je bil. Hudo nas tepeš, o du lieber Heiland!“

„Tu imate dvajsetico,“ sem rekel in odhitel. Šel sem kraj ogromnih skladov drv po dokaj samotni in temni poti. „Velika revščina je v mestu, da skušajo ljudje na takšen ničemen način se okoristiti. Pa bolje tako nego zaklati in oropati človeka. In še vabijo kmetske naselnike k sebi in se bahajo, če mestu priraste v desetih letih nad stotisoč prebivalcev.“ Tako mi je rojilo po glavi. „Ta baba je morda mati onih dveh paglavcev. O ti zlato dunajsko srce! No, Bog jim blagoslovi! Ako denar naredi srečo, daj ga brez obotavljanja in ne vprašaj, si li dal vrednemu ali nevrednemu. Le na srečen in zadovoljen smehlaj glej, na ta cvet življenja glej!“

Po naravi sem bil dobra in evangelijska duša . . . se lahko pohvalim. Ko bi mi bilo mogoče, bi najrajši sedel kje gori na zvezdi ali na prekrasni zarji v zlate misli vtopljen in dobrote bi sipal na človeštvo. Vsak naj bi zjutraj našel poleg svoje postelje, kar potrebuje. Pa življenje je primesilo v moj značaj tudi plevela in dostikrat me je potegnilo z božjega neba doli na našo blatnato pot.

Stopal sem počasi in vedno globoče sem se zamišljal. O, ko bi mogel človek vselej razporediti svoje misli in vladati njih veletoku! Pa ni mogoče. Z menoj so bežale kakor ob nalivu gorski potok s svojim plenom, dokler se niso naposled zadele ob — stolp sv. Štefana. „Ampak, da je na Dunaju toliko bede, to je čudno. Velik del bogastva kraljestev in dežel se steka tukaj in še nimajo dosti, da bi skrbeli za svoje reveže; dostikrat gredo beračit ven v

kraljestva in dežele. Če pa zahtevamo zunaj v kraljestvih in deželah svojih šol, domačih uradnikov, da bi slovenski človek lahko doma dobil službo in bi ne moral po svetu s trebuhom za kruhom kakor jaz, takrat so gluhi za nas . . . Pa saj svojih pravic nikdar ne zahtevamo po madjarskem načinu, le ponižno jih prosimo včasi in ničesar ne dobimo, ker nikdar še niso videli naše pesti, ki jo boječe skrivamo v žep, če se ne križamo ali če robski ne pozdravljamo ž njo. O, ko bi naši ljudje umeli misliti . . .“ Ne vem več, kaj sem vse spravil na tisti samotni poti na dan, ali rentočil sem grozno. Naposled sem dvignil desnico in kakor že marsikak slovanski sin sem požugal znaku dunajske oholosti in samovolje — stolpu sv. Štefana. S tem je priklopela moja jezica do vrha, kjer se je kmalu skrhalo. Čisto pomirjenega me je sprejela vase sredomestna hrumna ulica.

Spomnil sem se, da potrebujem nekaj perila. Stopil sem v prodajalno, si izbral par potrebščin in si jih dal zaobaliti, da se mi odneso v hotel. Baš sem plačeval trgovskemu pomočniku, ko vstopi z zavitkom pod pazduho gosposko oblečena deklica mikavne zunanosti, bledega, zanimivega obrazka. Izmotala je iz zavitka več tucatov žepnih robcev ter jih razpoložila po mizi. Pri tem poslu so se njene oči dvakrat ujele z mojimi. Pristopi žid trgovec ter jame šteti in premetavati robce. „Zanikarno ste jih zarobili in nekateri monogrami so zamazani,“ je ošteval trgovec. „Če mi drugikrat pokvarite blago, ne dobite nobenega plačila; še odškodnino bom zahteval od vas za poškodovano stvar.“ Deklica je s ponižnim glasom nekaj zalepetala, pa precej se je nasmehnila, obodrena po mojem pogledu, ki je srdito zablislil po osornem židu in potem mehko šinil na dekličine oči, ki so se mi zdele polne vlage in otožnega hrepenenja. Pobrala je borni denar, ki ga je trgovec bacnil pred njo. Skupno sva zapustila prodajalno in na ulici sva postala drug poleg drugega kakor dva znanca, ki sta si že povedala vse, kar se je zdelo imenitnega, pa imata pred slovesom še kaj na srcu.

„Ali vas smem spremiti?“ sem izpregovoril, okrenivši se k deklici.

„Sem daleč doma in hitro moram iti.“

„Pa bi tudi jaz hitro hodil.“

„Danes ne morete z menoj. Ne utegnem. Pridite zvečer v kavarno „Maison rouge“ za votivno cerkvijo. Tam se lahko vidiva.“

„Vi tja hodite?“

„Gostom strežem.“

— V ponočni kavarni streže gostom — sem ponavljal, ko sva se bila poslovila. — Na tisoče takšnih rev ima Dunaj in ta je morda še ena najboljših. Sicer pa kdove, če ni tudi takšna. — Ohladil sem se in mnogo prejšnje zavzetosti za deklico se je podrlo. Vsekakor pa sem sklenil posetiti „Maison rouge“, da najdem Križana.

Po večerji sem se v restavraciji dolgočasil, gledajoč ne goste, potem sem v kavarni celo uro delal „kibica“ trem ruskim dijakom, ki so igrali biljard. Ker sem se bil leto poprej začel učiti ruskemu jeziku in še nikdar nisem slišal žive ruske besede, mi je ona ura, ko sem z vnemo poslušal rusko brbljanje, kaj hitro minila. Potem sem zdehal pri novinah in žal mi je postalo, da večera nisem ubil s posetom gledišča. Okoli enajste ure sem šel iskat „Maison rouge“.

— To je torej ono ponočno življenje, s katerim se ponašajo velika mesta — sem si rekel, gredoč po svetlih ulicah, kjer so se na vseh krajih in koncih izzivajoč in namigavajoč zadevale obme ženske, katere živi nizki in sramotni obrt. — Je pa že ponočno življenje v slovenski vasi za tisoč odstotkov lepše. Poslušaj fantovsko petje, si predstavljaš ljubezensko šepetanje ob oknu na koncu hiše, in čeprav slišiš drugi dan morda o stvari, ki kliče sodnika, vendar vidiš v tem življenju nekaj idealno junaškega. — Rad sem na tujem razbiral in primerjal razmere v svoji domovini tujim razmeram, in pokazalo se mi je v veliki gloriiji vse, kar mi je že zdavnaj minilo.

— Tu na Dunaju se vrši vse v blatu, ki ugaja takšnim ljudem, kakor je naš zdravnik. Okoliinokoli sama Sodoma, samo močvirje! Gnusne so te bahato našopirjene skledе, ki jih podajajo drug drugemu. In tu naj preganjam melanholijo!

Tako sem zaključil razmotrivanja na svoji temni poti.

8.

V „Maison rouge“ sem našel dosti občinstva. Mladi ljudje vseh stanov so sedeli pri majhnih mizah na klopeh in stoli, prevlečenih z rdečim plišem. Ponekod je sedela pri moških „ženska postrežba“ v fantastnih oblekah. V dnu zadaj je grmel klavir melodijo k dunajski pesmi: Es gibt nur a Kaiserstadt, es gibt nur a Wien. Prisedel sem k prazni mizici in precej sta pridrevili k meni dve deklici zapeljivo oblečeni in sveže naličenih obrazov. Naročil sem si črne kave. Ker jima nisem privoščil ljubeznive besede in prijaznega smehljaja, sta precej odjadrali tja, kjer je bilo več privlačne sile. Mrko sem zrl po dvorani, ni li Križana tukaj. Oko mi je postalo

na marsikakšnem zaspanem in iztrkanem obrazu, pa nobeden ni bil Križanovemu podoben. Rad bi bil vedel, kako nosi on svoj križ v cesarskem mestu. Potrkal sem na kozarec in zahteval smotke. Ženska z voščnim licem, gredoča mimo mene, je zaklicala po dvorani: „Elvira, smotke!“ in za hip je stala pred menoj moja znanka iz židovske prodajalne. Ne bil bi je spoznal v tej lahki, fantastni, nezadostni obleki, da se ni nasmehnila in začudila: „Lepo, da ste bili mož besede in ste prišli.“ Vsa je bila izpremenjena. Lice prej v prodajalni zanimivo blede, je bilo prevlečeno z narejeno rdečico, lasje so bili drugače pričesani in oči so bleščale v drznoveselem ognju.

Sedla je k meni, segla po moji roki in jo vlekla k sebi. „Slišite, ali bi ne hoteli naročiti steklenice piva?“ je izbruhnila.

Prisiljeno sem se posmejal. „Za vas, Elvira?“

„Zase in jaz bi vam pomagala. Danes še nisem nič pila in močno sem žejna.“ Čudil sem se takšni prostodušnosti in pa njenim drznim očem, ki so se mi zdele zvečer tako otožno hrepeneče. Naročil sem piva.

— Tako uživajo mladost, tako uničujejo svoja leta — sem si mislil, oziraje se po dvorani. In ko pridejo v srednja leta, so starci in o sami pezi in ničevosti življenja tožijo. A življenje je dragocena slučajnost in umno treba gospodariti z njim. Kdor ga zapravlja v brezdelju in veselju, tisti ga ne more spoznati. Za razuzdanim razkošjem se pehajo in druge podpore na svoji umazani poti ne poznajo . . . Rad sem se poglobil v pridigarsko moralizovanje, ki se tako prileže našemu duševnemu bitju, telesnim težnjam pa ne zaleže toliko, da ne bi skočili včasih čez ojnice morale. Ko sem bil na Ogrskem prvokrat zašel v ozračje ponočnih beznic, me je nekaj ugriznilo v prsih in vprašal sem se: Kaj bi rekla tvoja mati, ko bi te videla? Pozneje se mi je nekaj skrhal ta dobri notranji glas. No, pohvalim se, da pripadam tistim ljudem, ki naredo marsikakšno neumnost, pa jo spoznajo in se umejo izkupati iz njenih posledic in se uče iz svojih zmot.

Elvira je postavila pivo na mizo, sedla, prinesla čašo k ustnicam, ljubo je pogledala z belino name, potem kvišku in zopet name. V spoznanju stvari sem vihal brke. Ni trajalo dolgo in spoznale so tudi druge postrežnice, da sem se ogrel in ne gledam več tako osato, pa so pritekale od vseh strani in vse so izjavile, da so močno žejne. — Za kalina z dežele me smatrajo, sem si mislil . . . Naj bo! Ako človek vzroji enkrat vsakega pólletja, mu to res ne more škodovati, kakor uči naš zdravnik . . . Naročil sem več ste-

klenic, katerih nekatere so nenačete izginile in se menda še enkrat prodale. In zopet je zahreščalo iz klavirja: Es gibt nur a Kaiserstadt...

Blizu polnoči je pridrsal v kavarno šibék, srednjevisok človek, mahaje z ozkim, svetlim klobukom v roki, zavit v lahko zimsko suknjo, kateri se je videlo, da je letovala že parkrat v zastavnici, človek, ki se je gugal, kakor bi šel po ledu in se z milimi otroškimi očmi na vse strani smejal: razvnetim postrežnicam kraj miz in samemu sebi v svetla zrkala na stenah.

„Zdravstvuj, Herr Krischan!“ je viknila Elvira in se mu zagnala naproti. V prišlecu sem spoznal onega, ki sem ga čakal.

„O Polaj, stara duša betjarska, ali si še na svetu!“ je s tankim, piskljivim glasom vpil Križan, objemajoč me. „Bog te živi! Glej ga, glej ga!“ Odložil je suknjo s pomočjo Elvire, ki jo je uščipnil v lice; mlasknivši z jezikom, si je pogladil lase ter živo pogledal na mizo, obloženo s steklenicami in kozarci. Sedel je in si pomel roke. „O Polajček, mislil sem, da si se davno pobetjaril kje doli na pusti, in glej — najdem te sedečega sredi punc prav v sardanapalskem razkošju. O ti preklena slovenska irhovina, kako sem te vesel! Najrajši bi te objemal do ranega jutra.“ Razširilo se mi je lice in srce, ker Križanove besede so se mi zdele prostodušne in slovenske so bile in takšnih sem pogrešal že nekaj let. In s svoje strani sem izrazil veselje ob sestanku. Ob takšnem prijatelju mine človeka vsa melanholija.

„No, tako srečno snidenje morava primerno praznovati!“ je zapiskal Križan. Potem je nadaljeval nemški: „Elvira, prinesi nama mailberškega! Če jaz ne plačam, bo pa moj kavalir z Ogrskega.“ In slovenski je pristavil: „Sedaj si v Moravanu, ali bolj imponuješ, če te imenujem kavalirja z Ogrskega... In ženske vse proč od te mize! Takšna prijatelja se pogovarjata brez prič.“

Strmel sem v Križana: skoraj postaral se je, odkar ga nisem videl; pred časom se stara, nekaj las nad čelom ni več, no, oči so še vedno vabljive, ljubeznive, zdi se, da se je vsa mladost preselila z lic in se osredotočila v obeh. Elvira je postavila steklenico vina na mizo. Križan je hitro nalil kozarca. „Dobro došel v našem Babilonu! Bolan sem menda, ker vedno me žeja. Zvrniva ga na najino zdravje! Danes moram biti za pet atmosfer pijan, tako sem te vesel. Bog in narod!“ Svečano in resno sva si pogledala v oči, trknila in izpraznila kozarca. Moj prijatelj si je zopet hlastno pogladil lase, si pomel oči, kakor bi hotel pregnati zaspanost in utrujenost. Potem je nervozno zasukal stol v stran, da mi je sedel naravnost iz oči v oči. In „takšna prijatelja“ sta pričela pomenek brez prič.

Najin pogovor je tekel skraja po precej rogljati poti, potem je prišel na gladko cesto harmonije dveh src, končal je pa tako, da pozneje nikdar več nisem iskal Križana. Njegov nazor je bil ta, da je življenje ustvarjeno za življenje — temu sem pritrdil — torej naj človek živi, naj uživa mladost, dokler ne pride potop. S krepko, zasmešljivo besedo je zagovarjal svoj nazor. Jaz sem bil mnenja, da so še višji cilji, nego je sesanje v nagnilo jabolko — prispodoba za brezmiselno uživanje življenja — no, svoje mnenje sem zagovarjal mehko in brezsilno. Tista nam prirojena lastnost, vsled katere se sramujemo svojih boljših čuvstev in rajši govorimo o tem, kar je nizkega in umazanega, mi je zadrževala krepko besedo v grlu. Prišel sem v kavarno, da poslušam prijatelja, naj blebeče, kar hoče. Opazil sem na njem neko samozavestno nervoznost in te nisem hotel dražiti.

„Ujemal bi se s tvojim nazorom,“ sem naposled rekel, „ko bi nam ne trebalo trdo in težko delati, da živimo. Saj ti tudi nekaj delaš.“

„Ničesar ne delam,“ je hitro pristavil.

„Od česa pa živiš?“

„Strice in tete skubem.“

„To je prijetno. Učiš se pa vendar.“

„Ničesar se ne učim. Čemu bi si smetil možgane z učenjem iz knjig? Bistrejši si, če imaš možgane čiste. Čitam toliko, kolikor je potreba za zabavo. Te dni sem čital filozofa, ki pravi, da ni prav nobenega dela na svetu, ker je že vse storjeno in narejeno od vekov sem. Delajo ljudje samo iz navade, kaze naravo in mešajo po stvarstvu brez prida za vesoljstvo. To je vse. Tudi Rousseau je napisal, da človek samo kazi naravo.“

„Misel se mu je zdela grandiozna in nova, pa jo je napisal; a težko, da je ostal le eno leto prepričan o njeni istinitosti. V naravi bo res že vse narejeno od vekov sem, ali človek in narava ni eno.“

„Povej mi, Polajček,“ se je obregnil Križan name, „ali ti res kaj delaš? Prav ničesar. No, če hočeš priznati resnico, moraš reči, da delaš samo škodo človeštvu. Ali ni res tako?“ Križanove otroške oči so se priljudno smejale, kakor bi prosile odpuščanja za zbadljive besede.

„Priznavam, da je res tako, če gremo stvari do konca. Za nepotrebnega človeka se sam smatram, če se postavim na stališče tistega popolnega sveta, o katerem samo sanjamo. Človeštvo hoče, da sem to, kar sem; ono je tako odredilo, ne jaz.“

„To je vse. Na pravo stališče se treba postaviti.“

„Si mar ti potreben človek?“ sem vprašal razgreto.

„Ne huduj se, Polajček, in ne zameri mi mojih nespodobnih besed. Glej, kako sva se po nepotrebnem zatesala v prezplodno umstvovanje, jedva da sva dobro sedla k mizi. Takšen je načitani človek naše dobe: vrzi mu kakršnosibodi trditev, pa se zagloje vanjo.“

„In le povrhu jo ogloje. Tista gola, puhla gesla bi nas privedla bogvekam.“

„Ne, pričkati se ne smeva. V tem Babilonu se ne prepiramo, tu živimo. Pride mi naposled moj ogrski kavalir, s katerim se lahko pogovorim v domačih glasovih o domovinskih stvareh, pa bi se prepiral! Ne zameri — jaz imam posebno politiko pri svojih prijateljih: oporekam jim do skrajnosti, razburkam njih notranjost in razburjeni mi položijo svoje srce na dlan. Tako sem te zdaj spoznal, da si pravi fant, pri katerem lahko človek pridobi kaj. O, ta noč za najin duševni razvitek ne bo izgubljena!“ Nalil je vina. „Pijva ga, Polajček! O ti moj ljubi gorenjski štibalar! Tebi na čast se to noč napijem za pet konjskih sil!“

Začel me je hvaliti. Lepe lastnosti mi je pripisoval, katerih nikdar nisem imel. Lastil mi je lepoto Adonisa in moč Herkula, kar sem skromno odklanjal. Zdelo se mi je, kakor bi sedel kje v gostilni na Kranjskem pri polizobraženih in dovrha pijanih ljudeh. „Čim dalje te gledam, tem bolj mi ugajaš,“ je govoril. „Zrel dečko si in bistro glavo imaš, pa bodi, kar hočeš. In vesel sem te, da nikoli tega. Včasih si bil tako nežnega in bledega šolskega lica, a zdaj so takšne trde, moške in marcijalne poteze legle na tvoj obraz.“

„Posurovel sem v tem stanu, hočeš reči. Ni čuda.“

„No, no, brhek si, zal kakor nov rdeč pipec. Vsako dekle te naravnost pogleda. Veš, ta Elvira te kar z nasladdo opazuje. Ni napačna punca. — Ej, Elvira, prinesi novo steklenico!“

„Ali so te postrežnice tudi takšne ženske, kakršne sem videl na ulici?“ sem poizvedaval, s tajno mislijo gledajoč za Elviro.

„Čez vse Dunajčanke pregrni eno streho, ker vse so enake.“

Pravil sem Križanu, kako sem hodil po mestu, kako sem se sešel z Elviro in sem začutil zanjo usmiljenje.

„Priporočam jo tvoji dobrohotnosti, ker je moja prijateljica,“ je rekel z nasmeško na ustnah.

Vprašal sem po Žerjavu, kdaj je bil zadnjikrat na Dunaju.

„O Vseh svetih je bil tukaj, baš pri tej mizici sva sedela. To je moj dobrotnik. Kadar sem v stiskah, pa pride in plača. Še so

dobri ljudje na svetu. Navihan, praktičen človek je in bogato se bo oženil — pravi.“

„Hm!“

„O tebi sva govorila. Rekel je, da si pameten človek, ki se dokoplješ do blagostanja, celo do bogastva, ker pri vojaki se lahko bogato oženiš.“

„Z neko židovko — a? Ni pravil o neki židovki, za katero je sam hodil.“

„Ne spominjam se več.“

„Na tujem si nikdar ne poiščem neveste in v domovini je ne morem dobiti. Tako ostanem samec vse življenje. Vse moje misli so na domačih tleh. Žerjav pa je postal zoprni renegat.“

„Tako je. Dober rodoljub si.“

„Da, moje korenine segajo v tiste čase, ko smo bili vsi rodoljubi.“ —

Spravila sva se na slovstvo in na slovstvene struje. Križan je kimal, ko sem hvalil staro, zrelo in prebavljivo strujo, ki je ljudstvo, ki bere same molitvenike, še tako zelo potrebuje. Kimal je ter pristavil, da je globoko in široko moje modrovanje. V vsem se je pridružil mojim nazorom. Ko sem n. pr. rekel, da mi Krsnik kot pripovednik bolj ugaja nego Jurčič, mi je pritrdil ter pristavil, da marsikdo rajši pije vino po štirideset nego po oseminštirideset, dasi mora biti poslednje boljše.

Okoli tretje jutranje ure so jeli gostje zapuščati kavarno. Tudi jaz sem že mislil na odhod, pa Križan, ki je že močno čutil vinske duhove, je poklical še vina, rekoč, da ga prazen kozarec spominja človeškega trupla in je tako gaben, kakor je odurno telo brez duše. Zatorej — duše gori! Potem se je pomaknil bliže k meni ter mi začel hvaliti življenje zunaj velikih mest, kjer je vse ceneje, bolj zdravo in preprosto nego v tem Babilonu vseh pregreh. Rekel je, da je velik prijatelj izletov na deželo in da me spomladi, naj velja, kar hoče, poseti v Moravanu in da se tam meni na slavo napije za pet atmosfer.

Ko sem proti jutru plačeval, sem čutil, da polje in grmi v meni tista perturbacija, ki mi jo je svetoval zdravnik. Križan, videč mojo denarnico, se je nagnil k meni in molednil: „Posodi mi deset goldinarjev do spomladi! Glej, čisto sem na suhem, a ti plavaš kakor Krez sredi zakladov. Vsi moji viri so usahnili, pa zopet potečejo in spomladi ti prinesem denar v Moravan. Oj, to se povešeli takrat zunaj na deželi! Zanesi se name!“ Ko je spravljal

desetak, je vzkliknil: „Ej, Polajček, odpravimo denar, tega pogubnega malika, in svet bo imel vse drugačno, lepše lince.“ —

Ker Elvira še ni mogla iti, sva je čakala.

„Ali se kdaj snideš s Svetičem?“ sem vprašal prijatelja.

„Še mar mi ni Svetič.“

„Meni ugaja. Govoril sem ž njim v ‚Künstlerhausu‘. Moder in priden človek.“

„Karijernik je, šolobarda, knjigožerec, filister, puhlež, koruznik!“ je vpil Križan ter se v pijanosti zaikaval. Motne so postale njegove oči.

„Debel je slovar tvojih zabavljic. Moja misel je komaj sledila za njimi. Kaj je to — koruznik?“

„Tista šemasta cunja je, ki jo obesijo v koruzo, da straši vrane. Tako se nekoč Svetič da obesiti v strah ljudem. Ves svet je že policijsko uravnan, povsod mrgoli koruznikov, ki kaj imajo ali kaj pričakujejo in vlečejo stari socialni red za rep, da bi jim ne ušel. Vidiš, to je vse.“

Branil sem Svetiča kot poštenega človeka in dobrega rodoljuba, ki se po končanih študijah vrne med rojake.

Ali Križan ni pustil veljati moje. „Tvoj Svetič pojde domov, da se tam v najrazličnejših strankah zarine v prvake ali pa v službah hlapčuje vladi, dokler ga ta ne postavi na visoko mesto za koruznika, kjer sčasoma pozabi svoje prvote. Jezikov se uči Svetič. Kaj tega treba! Postal bo nekak besedni stroj, a zmisla ne bo imel drugega nego za tisto krmo v vladnih jaslih.“

„Vsekakor se drže takšni ljudje še domače ledine, ali tale Žerjav, to ti je človek, ta mi ne ugaja.“

„Ker si se zaril v svoje rodoljubne nazore, ob katere se on zadeva. Veš kaj, le odkriti bodimo in ostanimo pri resnici. Včasih sem te zavidal, ko si nam pisal na Dunaj, da rajši ostaneš pri vojaki, nego bi šel drugam stradat. Zavidal sem te za tiste gosje škofije, ki si jih obiral na Ogrskem in jih zamakal z vinom, ki ni raslo daleč od Tokaja. A zdaj drugače mislim o ljudeh tvoje vrste in vsakega smatram za živino — žival, ki za ljubo krmo vleče svoje breme.“

„V izbranih frazah govoriš, Križan.“

„Vedno govorim tako, kadar imam pred seboj človeka, ki škili za karijero kakor cigan za kračo. In kadar jo ima tisto karijero, ne spusti je nikdar več, vedno gloje ob njej, nič več ni človek, samo karijernik je, sita fizijonomija, samo uradnik, vojak ali duhovnik, samo eno je in za drugo nima zmisla nego za kračo.“

Tako je zabavljaj in psoval vse vprek. Naveličal sem se človeka, ki se je hotel, po njegovih nazorih sodeč, izmuzniti človeški družbi, pa se je vedno bolj potapljal v njenih kloakah.

S pobuno v prirodi sem šel v spremstvu Elvire in Križana iz kavarne. V dolgi, tihi ulici smo postali pred trinadstropno hišo. Elvira je odprla duri in potisnila zanje opotekajočega se Križana. Potem sem jo spremil v temni konec predmestne ulice.

(Dalje prihodnjič.)

Klasova Klara.

C. Golar.

(Konec.)

Klara je bila vsa očarana od njegove ljubeznivosti in sama ni vedela, kod in kam jo je vodil. Obstala sta pred visoko, temno hišo v ozki, dolgi ulici, in tuji gospod ji je povedal, da je to Antonovo stanovanje, kjer ga lahko počaka, dokler se ne vrne. Po ozkih stopnicah sta se popela v tretje ali četrto nadstropje, Klara ni vedela, ker je šlo tako neizrečeno visoko.

Debela ženska jima je odprla steklena, zagrnjena vrata. Klara se je prestrašila njenega zalitega, sladkega obraza in čudnega smeha ter je povescila oči. Tuji gospod je mignil ženski, izpregovoril ž njo par besed, a zopet se je nasmehljaj Klari in jo objel preljubeznivo okoli pasa. Stopila je ž njim v somračno sobo, vso pregrnjeno s preprogami, z mehкими stoli ob stenah in s težkimi, baržunastimi zastori na oknih. Za trenotek je vstopila debela ženska, gospod je skočil za njo, a se vrnil takoj s steklenicami in krožniki.

Antonov prijatelj je posadil Klaro na zofo in jo pogostil s čudosladkim vinom v visokih, tenkih kozarcih, postregel ji je z mehkim kruhom, ki se je kar topil v ustih, narezal ji je pečenke, ponudil ji sladčic in postavil prednjo krožnik s pomarančami. Sedel je k njej in poljubljal njeno roko, zmerom slaje je govoril, božal jo po licih, natakajl ji vino in trkal ž njo. Kozarca sta zvenela a gospod se je laskal, snubil in vzdihal. Klara je pila in pila, Klara je poskušala sladčice in zopet pila, smejala se je in pila. Vsa je bila v ognju, in ko jo je objel Antonov prijatelj okoli vrata in pri-

tisnil svoje ustnice na njeno žareče lice, mu tega ni zamerila, temveč se je smehljala srečna in vesela.

„To je Antonova soba in tam njegova postelja?“ je vprašala.

„Da, da, da, da! Tako, tako. Včeraj se vrne Anton. Daj, Klara, daj, čakaj,“ je jecljal tuji, prijazni gospod, stiskal njene roke in si jo posadil v naročje.

„Včeraj se vrne? Ha-ha-ha!“ Smejala se je Klara, tako čisto čisto se je smejala, kakor bi pele srebrne orglice.

„Ne, ne, Anton? V nedeljo, v nedeljo! Krasna si, krasna, Klara!“

Še se je smejala in zopet je pila, polna usta je imela sladčic in s pomarančo je božala po glavi Antonovega prijatelja.

Na nasprotni steni je viselo veliko zrcalo in Klara se je videla v njem razpaljenih lic in razbleščenih oči, a sčasoma se je vse zamaglilo prednjo in samo rdeča točka je gledala nanjo iz stekla. Ni se več spominjala, kje je, a potem se ji je zazdelo, da sedi Anton poleg nje. In zelo se je radovala, ker jo je imel tako rad, ker jo je objemal vedno strastneje. In znova in znova je morala piti in je bilo vino tako prečudno sladko. Vsa je že bila omamljena, objela jo je zaspanost in težka trudnost je legla na njene oči. Zdelo se ji je še, da je pogledala ona tolsta ženska skozi vrata, in zopet se je prestrašila njenega nesramnega smeha.

„Anton, Anton! Kje si, Anton!“ je vzdihnila Klara. „Dragi, dragi, pridi!“ Prevzela jo je prijetna omotica in ni se več zavedela.

*

„U — uj!“ je ihtela Klarina mati tisto jutro, ko so našli prazno njeno izbico in ni bilo o hčeri sledu. „U — u — uj!“ Ihteč klic je letel skozi vas, udaril ob vsako okno, in zgrozila so se dekleta in ostrmela.

„Kje si, Klara? Ali ste videli našo Klaro?“

Mati je letala po vasi, razoglava in bosa, bila je kot nora, razpletelih las in mokrih oči.

„Za božji čas, ali se je izgubila?“

Ni je bilo nikjer, in pastir jo je iskal ves dan po svislih, v podstrešju po stelji in po gozdu, zvečer pa ni mogel zaspati in potem je v sanjah tulil.

Ko je ni bilo drugi dan od nikoder, se je mati spomnila govoric na vasi. „K Antonu je šla!“ Poznala je njeno trmo, in takoj je vse vedela. „K Antonu je šla pogledat in ga spomnit njegove obljube.“ Napol je bila potolažena, a navdal jo je strah, kako bo Klara sama hodila po tujem svetu, po daljnem mestu, kjer še ni

bila nikoli, kako bo našla Antona in pot domov. In tako je šla v Zalesje, kjer je našla gospodarja.

„Da je še ni nazaj? Ti presneta deklina!“ Svetlo je gledal in majal z glavo.

„Tako sem mislila, da bi pisali Antonu, če je ni pri njem.“

Zaleščan je pokimal, in še tisto dopoldne je letel pastir s pismom na pošto.

Namesto odgovora je prišel Anton sam. Ves je bil bled in prestrašen in kot vihar je hodil po vasi. Klare ni bilo k njemu in živa duša je ni videla.

Tekel je že šesti dan, a o dekletu ni bilo sluha in kmetje so z drogovi stikali po reki za Klaro. Star ribič je prinesel rdečo, blagoslovljeno svečo in jo na deščici spustil po reki. Kjer bi se ustavila, tam je utopljenka. V tolmunu je zaplesal vrtnec s svečo in jo požrl, a Klare ni bilo.

„U — u — uj!“ je vekala Klarina mati. „Kam si šla, kam si šla?“ Zvečer desetega dne pa je pritekel pastir s polja v hišo.

„Klara gre! Pod znamenjem sem jo videl!“

Mati, ki je sedela pri peči, brado med koleni, je skoro padla na tla samega veselja.

„Kje je, kje je moja Klarica?“ Kakor duh se je privlekla v hišo, grozno upadla in bleda, samo napol oblečena in mrzlično plamenečih oči. Vzdihnila je, se nasmehljala in se zgrudila na klop. Mati se je vrgla nanjo in klicala:

„Klarica, moja Klarica, ti nisi umrla! Kod si hodila, zakaj te ni bilo k meni?“

Klara je odprla oči, vse plahe in zmešane; strmeče je pogledala mater.

„O — o!“

Dolg, zategnjen vzdih se je odtrgal iz njenih prsi.

„Klarica, Klarica, ali me ne poznaš? Kaj ti je, Klarica?“

„O — o — o!“

Klara je bolna, Klara leži in se smeje in joka. Mati ji streže z vso ljubeznijo, trpi ž njo in se raduje. Vse noči prebije pri njeni postelji, rahlja ji vzglavje, jo odeva in briše znoj z njenega čela. Ko je vse tiho in vse molči, se vzdigne Klara napol pokonci.

„Ali je še tukaj tisti tržaški pes?“ ji zasikajo ustne.

Mati obledi in trepeče, vprašuje in poslušša.

„Tisti lažnivec! Po noči je prišel in rekel, da je Anton, fej, fej!“

„O Klarica, ne govori, zaspil!“

A Klara ne more spati, oči ji sijejo in njen jezik govori in toži in kolne. Vse pove, vso povest, kam je zašla in se izgubila.

Ha-ha-ha! Tu imaš svoje cekine! Ne dam ti duše!“

„Klarica, zakaj nisi umrla!“ Z obupom in bolečinami v srcu zakliče mati in se zgrudi na tla pred hčerjo.

*

„Ali — kaj je z zlato ptico?“ Bo vprašal blagonaklonjeni bralec in draga bralka. „Ali ste, gospod pisar, tako pozabljivi? In kod hodi kralj devete dežele, kje se mudi, da ga ni na čarni vrt?“

Klasova Klara je bolna, leži in se smeje:

„Jaz sem zlata ptica, ha-ha, in imam tristo gradov in tristo angelskih kron. Ali si pomočil roko v zarjo? Na srebrni jablani sedim in pojem:

Odperta moja kamrica,
postlana ti je postljica,
ne mudi se in pridi koj,
predragi, k meni v vas nocoj!

Kraljič, kraljič, ne boj se, ušla sem iz zakletega gradu! Mislili so, da so me ubili, a jaz sem zlata ptica in sem smuknila skozi okno. Ha-ha!“

„Smuk, smuk, takole!“ Smejala se je in stekla iz hiše. „Kdo ujame zlato ptico, kdo ujame kraljično? Ha-ha-ha! Ali me ne vidiš, kraljič?“

Tekla je čez vrt proti Zaleščanu, kjer je stal odprt vodnjak.

„Si tukaj, kraljič? Ku-ku! Si tukaj? Ku-ku!“

Stopila je na rob in se spustila v globino.

V hipu se je zgrnilo vse črno okoli vodnjaka, a ko so jo potegnili iz njega, je bila že mrtva. Zaleščan jo je vzel v naročje in nesel na njen dom.

„Mislil sem, da boš žena mojega sina, a sedaj si to napravila!“ Roke so mu drhte, ko je objemal hladno breme in so se mu mokri dekličini lasje ovijali okoli vrata.

Prijateljice so jo oblekle v poročno krilo, bel venec so ji položile na kite in okrog vratu ji zapele zlat srček. In z rožami so jo vso potresle.

Anton je obiskal svojo nevesto, ležečo na odru, oči je imel polne solz, a srce polno žalosti.

„Zakaj si šla in se izgubila? Ali si mi tako malo zaupala?“

Klara pa se je tiho smehljala, prav kot kraljična, ki je bila zakleta v zlato ptico.

Književne novosti.

Zabavna knjižnica. Založila in na svetlo dala „Slovenska Matiča“. XX. zvezek. (Uredil Josip Kostanjevec.) V Ljubljani 1908. — Prvo polovico knjige zavzema drama v štirih dejanjih „Amerikanci“, ki jo je spisala Zofka Kveder-Jelovšek. Drama je posneta iz slovenskega kmetškega življenja in postaja mestoma to, kar imenujemo „ljudsko igro“, a se zopet oddaljuje od nje vsled ostrega poudarjanja socialne strani. Dejanje se vrši v borni vasi, kjer večina prebivalcev strada, ako ne dobe moške, zlasti po zimi, kaj zaslužka izven domovja. Krepke pesti imajo ti kmetje, a dela ne dobe, in radi bi vinčka pili vsaj vsako nedeljo, a ni ga niti enkrat na mesec; kvečemu za slivovko . . . Prej so hodili na Hrvaško v šumo in so si prislužili lepih denarcev; to leto se je tudi tam vse izjalovilo: že o Božiču se vračajo domov, še bolj sestradani, nego so odšli, in zdaj jih bodo morale doma žene rediti. — S tem se začne drama. Njeno prvo polovico obsega slikanje težkega položaja kmetov, z resnimi in smešnimi prizori, z izrezki iz robatega in nežnega življenja v selskih rodbinah, dokler se ne pojavi rešitelj, bivši vaščan, ki je obogatel v Ameriki in se je vrnil, da si poišče tisto deklico, ki mu je onda, nezrelemu mladiču, rekla, da ga vzame, če se oglasi s toliko in toliko tisočaki. Deklica, poštna gospodična Ema, pa se je med tem zaljubila v učitelja, ki je celo po sceničnih predpisih „idealni“. Amerikanca to ne moti; nekega lepega večera porabi ugodno priliko, zgrabi Emico in jo poljublja vsekrižem; ona se mu izprva brani, polagoma pa ji stvar ugaja in zdi se nam, da bi naposled le spoznala, da — ljubi Amerikanca, ko bi deus ex machina ne poslal baš v tem trenutku učitelja na lice mesta; zdaj se mora Ema njemu vreči na prsi in zaroka se praznuje. Amerikanec ne kaže pobitosti vsled stritih nad; ker se mu njegova srčna zadeva ni posrečila, pa gleda na to, da se mu posreči kaj drugega: skoraj vse moške iz vasi odvede v Ameriko in eno dekle — to so „Amerikanci“. — V drugem delu drame se vrše priprave za pot in v zadnjem prizoru se potniki odpeljejo. Drama je s tem končana, razvoj pa nikakor ne; mi hočemo vedeti, kake posledice ima zmaga Amerikanca; igra bi bila potrebovala še enega dejanja, da ne bi ostal glavni konflikt nerazrešen. Ta pa je baš boj med ameriškansko in domovinsko stranko; da bodo v tem boju na zunanji zmagali Amerikanci, to je a priori jasno; kajti po odnošajih, kakor se nam rišejo o vasi, je drugačna rešitev tem manj mogoča, ker je domovinska stranka zastopana le po lepih besedah učitelja, po cinični odurnosti Pečarice in nervoznih prošnjah Ančke. Ni pa nikogar, ki bi ljudem pokazal, da dobi delaven človek dela tudi doma, samo da se mora pobrigati zanje in ne le zabavljati in stokati. Morda gre tendencija drame sploh na to, da je umestno iti v Ameriko itd. Potem pa je celo potrebno, da se pokaže umestnost in uspeh; torej je zopet treba drami oskrbeti konec. Zdaj je v drami velik konflikt nerazrešen in odločena je le postranska epizoda, ta pa z zadnjim učinkom: ljubezen Lojzeta in Ančke. Ančka prihiti na oder in se zgrudi mrtva; tako se drama res konča s smrtjo, a mrtva je le Ančka, drama je še vedno nedovršena. — Sploh nedostaja igrokazu centralizacije; nanizani so razni prizori, ki so nekateri kot taki jako dobri, celotni učinek pa izgine. Zdi se mi, da bi bil uspeh pisateljice mnogo večji, ko bi bila porabila amerikanstvo le za oza dje kakega (in le enega!) osebnega konflikta, kateregažekoli: Metka — Matijče, Ančka — Lojz, Ema — Amerikanec; poraben bi bil vsak, posebno plodovit zadnji. V drami, kakor je, pa vse

preveč vrši in vre; markantno načrtan je le konflikt Metka — Matijče. — Vendar bi igra na odru učinkovala; le njen konec bi bilo treba preurediti; če slučajno kdo umrje, s tem še ni vsega konec.

Milan Pugelj je spisal za „Zabavno knjižnico“ tri črtice: „Hrizantema in Cimbas“, „Anžiček“, „Evelina in Lina“. Pugelj je očitno napredoval in bo mogel, ako se ne sraši truda, prav dobro izpolniti vedno širšo vrzel v našem povestništvu: nedostatek snovnosti in neprisiljenega, krepkega, nebolehavega tona. V tem oziru se prav odlikuje „Anžiček“; nekričav naturalizem, prepojen z taskavim humorjem in osvetlikan z lučico sentimentalnosti (smešnoresni spomini berača na srečno ljubezen v mladosti!) daje spisu lahko čitljivost in duši vendar tudi kaj posla. — Te prednosti ne pridejo toliko do veljave v prvem spisu „Hrizantema in Cimbas“. Ta brezobzirna dobrina v človeški podobi, kakor je poštenjak „Cimbas“ — so res taki ljudje med Slovenci — je plastično risan tipus; a marsikaj skvari v spisu zunanji okvir: da se vsi dogodki pripovedujejo nezrelemu mladiču, ki je šel od doma, kakor uhajajo dečaki med „Indijance“ k Old Shatterhandu. Vsekakor: tu je snov za velik roman. — Tretji spis se začne dobro; konec pa je, pač pod zunanjim pritiskom, kar privržen kot nameček. Črtica ima zato samo prvo polovico: duševni preokret Gabrov je označen; čisto nerešen pa je važnejši problem: prevrat v mišljenju ponižane Line — prej ponosne Eveline. — Po vsem tem je zdaj došel čas, da se Pugelj loti večje snovi in ob njej zbere svoje moči; ima jih vsekakor, le porabiti jih mora.

Dr. Jos. Tomišek.

Vladimir Levstik. Obsojenci. — V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. Cena broš. K 2-50, vez. K 3-50. — „Sreča!... To mora biti luč, ki jo sijejo naše oči na katerokoli izmed brezštevlnih navadnosti življenja: sicer bi bilo vse in vselej prav tako pusto in sivo, kakor je v resnici. Sreča je odsvit lastne duše in jaz, ki je ne znam več sanjati, je ne bom več živel.“ Prečitali smo knjigo do sem (str. 176.); tu pa postanemo, se zamislimo in zapišemo na rob: „confiteor“. Kdo bi ne ugibal o sreči? Le tisti ne, ki jo uživa; saj se je ne zaveda, saj jo „sanja“! Ko minejo sanje, mine sreča. Ima li pisatelj torej tudi objektivno prav? Nekaj v nas pravi „da!“ nekaj se upira. Vsekakor pa nas silijo take konfesije, da o knjigi preudarjamo, da naše zadovoljstvo ni enostavno perfektno, ko smo srečno prebrali zadnjo stran.

„Srečno prebrali?“ Ta banalni izraz ima zopet posebno vsebino. Knjige, v katerih so razkrite meditacije kakor gorenja, se ne prebirajo „srečno“, to se pravi gladko, v polsnu, za desert pred spančkanjem. Knjiga je težka in za slastno čitanje pripravna le tuintam, bolj mediativna nego pripovedna. Tistih par mest, kjer prodre nekak flirtovski ton, služi pač v prvi vrsti za garnituro, za posladkanje, zdraženje in — v zdražbo. Za neizkušence, za mlade ljudi pravzaprav nobeden izmed štirih spisov ni, ki so tu združeni; iz zunanjih in iz notranjih vzrokov; izmed poslednjih zato, ker bi se taki bralci lovili pač le za mestovnimi pikantnostmi, sploh za draperijo, ne da bi le malce mogli presojati in si prisvojiti to, kar je najboljše v tej knjigi: razne frapantne psihološke in vobče izkustvene resnice. Mladinski bralci čitajo kvantitativno; da za tako čitanje knjiga ni, je očitno že iz navedenih besed. Zato si lahko kar živo predstavljamo, kako bo tista imaginarna „množica“, ki bo knjigo čitala, oziroma jo hotela čitati, zlovoljno pozabavljala, da ji čitanje ne gre izpod rok, da je mučno, utrudljivo.

Nikakor ne zadostuje, „Obsojence“ prebrati le enkrat; to niso povesti, ne roman, ne novele, sploh ne tisto kurentno blago, ki se v beletristnih trgovinah

prodaja en gros in en detail. Ti spisi so zasnovani nekako v žanru romanov osemnajstega in prve tretjine devetnajstega stoletja, namenjenih le dobro poučenim slojem; meritorno s tem ne izrečem nikake sodbe, konstatujem le dejstvo. Brezdvomno pa bo to dejstvo zbudilo na eni strani vneto priznanje, na drugi korenito obsodbo. Mi, kot hladni motrilci, bi pozdravili z veseljem i knjigo, ki utešuje z vsakdnevno hrano duševni glad množice, kakor sprejmemo z zadovoljstvom spise, ki ne morejo služiti ljudskemu nasičenju, ampak so nekako rezervirani za delikateso konkretno sitim, da, tudi prenasičenim ljudem. Treba je trdke tudi za take konsumente, osobito ker stopijo mednje včasih za trenutke tudi tisti, ki se v navadnih razmerah zadovoljijo s priprostim nasičenjem.

Delikatese se obično ne dajo enostavno pripraviti; treba je zanje časa, truda, fines. Ako me ne moti vse, je imel gosp. Levstik s to knjigo (spisi niso ponatiski — kar je posebno omeniti) nemalo truda; take stvari ne teko tako rade iz peresa kakor kake mične povestice. Treba je mnogo misliti, se naposled zamisliti in čutiti; in, kar je najpoglaviteje, treba je mnogo izkusiti, če namreč smemo verjeti, da je vse, kar piše pisatelj, lasten plod, ne pa naročen. Naš pisatelj si je po mojem mnenju mestoma naložil tako breme, da skoraj omaguje pod njim; najbolj velja to o četrtem spisu („Rikard Molloprou“), o katerem dobimo vtisk, kakor bi ne bil sestavljen iz celega, ampak le zložen iz več odstavkov, iz aforizmov, ki so se naposled morali strniti v neko celoto. Saj je pa tudi snov (o njej še spodaj izpregovorimo) rafinirano težka, nekak narobe „Faust“, tako da bi se zanjo smel enkrat uveljaviti rek: *nonum prematur in annum*. Vendar bodi pri tej priliki pohvalno omenjeno, da kaže vsa završitev knjige resno in izdatno delo in stremljenje po izpolnitvi, ne le po izvršitvi. Z ozirom na današnje težnje pisateljev po (recimo) „osemurnem“ delu je kaj takega treba prav poudariti.

Ker je pisatelj hotel biti prefin, predelikaten, preoriginalen, je včasih zašel na pota, kamor mu težko sledimo, in vsak bralec bo zadel ob taka mesta. Načelna delikatesnost — da se tako izrazim — je bila z druge strani kriva, da se nam tuintam čisto navadni pojavi predočujejo z velikim aparatom, ko bi se moralo korakoma iti preko njih; za take slučaje veljaj pravilo: ne sveti se vse, kar je — zlato! (Prim. n. pr. predolgovezno razpravljanje na str. 125., 139., 140.). — Na drugih mestih pa bi si zopet želeli več delikatese; ne vem, ali je senzačnost — ali kaj — gnalo pisatelja, da je ob raznih prilikah in neprilikah postal precej oduren, ciničen in prikrito lasciven. Res so že snovi take, da k temu izzivajo, a način in oblika moreta mnogo ublažiti. Največ je takih mest v „Rikardu Malloprou“; tisto početje v zloglasni hiši (str. 178.) že presega vse meje, o nevesti se govori večkrat (n. pr. str. 165.) s preočitim cinizmom; neprijetno nas dirne kruto ubijanje zvestega psa i. dr. Časopisi, ki hočejo le razburkati strasti, pač pišejo tako; resni knjigi je taka pisava v kvar, Maupassantovi prav tako kakor Levstikovi. Za našo knjigo velja pač kolikor toliko opravičba, da Rihard ni prav normalen, vendar če se kokoši zavedajo kurje morale (v spisu „Nenormalni piščanec“), da namreč „nikakor ne pristojajo gledati, kadar putka leže jajca“, potem je tudi spodobneje, da se pri nenormalnem človeku to in ono ne gleda in ne pove, vsaj ne na vsa usta. Taka zahteva ni izraz filistrstva, ampak pravilo okusa; „naturalia etc. non sunt turpia“, to je res; a „arcana“ so, to je prav tako res; in če so perverzna, naj bodo tem bolj „arcana“. — Podobno neprijetno mesto je tudi v spisu „Razmišljeni Vid“. Kakor simpatizujemo z Metodom, ki se tako zavzame za svojega brata, kakor obsojamo trdosrčno mater, tako neradi slišimo nekatere besede iz Metodovih ust proti materi. Prav je, da jo

ostro obtožuje, ali samega sebe onečašča, imenujoč svojo mater „opico neumno“, in brez vse koristi za ubogega Vida je brezstidno Metodovo vprašanje materi: „Ali se ti ni zdel zločin, roditi otroka z bolnikom?“ Res se je Metod napil, da bi mogel z materjo govoriti tem odločneje; a če je pijan, potem bi njegovim besedam sploh ne smeli prisojati posebne važnosti, tudi ne tistim, ki glasno izpričujejo plemenitost njegovega srca! Pravijo, da človeku silno dobro de, če se izrobanti; duševno ozračje se očisti kakor po nevihti; toda pomislimo: s točo, s povodnjijo in strelo je — čisti zrak poplačan predrago. — Kako se dajo kočljive stvari povedati na neprirekljiv način, kaže pisatelj na drugih mestih sam najbolje; n. pr. v obliki npravstvene propalosti — kokošjega ženstva („En jajček ali dva, to je v današnjih časih pregrehe in pohujšanja toliko kakor nič.“) (Konec prihodnjč.)

V naravi. Izbrani naravoslovni spisi Frana Erjavca. Za mladino izbral dr. Gv. Sajovic. V Ljubljani 1909. Narodna založba. — Srečna misel, buditi v mladini zmisel za naravo. Saj se moremo lepote in modrosti stvarstva veseliti prav šele tedaj, ako se je prav zavedamo. Naj bi bila ta knjižica začetek nadaljnim podobnim zbirkam. Da bode mladina Erjavčeve spise s slastjo čitala, o tem ni dvoma. Baš v tej vrsti njegovih spisov se pred vsem razodevajo svojstva Erjavčevega temperamenta. — Knjiga velja 1 K 20 h, po pošti 20 h več, za dijake pa, ki skupno naroče knjigo direktno pri „Narodni založbi“, samo 80 h, oziroma po pošti 1 K.

Fran Milčinski: Igračke. Črtice in podlistki. V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. Cena broširani knjigi 2 K, elegantno vezani 3 K, po pošti 20 h več. — Ne dvomimo, da se bo ta knjiga Milčinskega dobro razpečavala. Neprisiljenost je poglaviti znak humorja tega pisatelja. On ne išče in se ne poti, kadar piše, temveč iztresa, ako se smemo izraziti tako, in zato je učinek njegovih črtic tako neposreden. Kdor se rad nekoliko posmeje, bode z veseljem posegel po tej knjigi, a tudi čemernežem jo priporočamo, ker je povsem taka, da jih spravi v dobro voljo.

Izvestja „Muzejskega društva“ za Kranjsko. Vsebina 1. in 2. sešitka tekočega (XVIII.) letnika te znanstvene revije je sledeča: 1. Dr. Ivan Prijatelj: Emil Korytko. (K 70letnici njegove smrti.) 2. Dr. Fr. Kidrič: Trubariana. 3. Josip Dostal: Slike v Bodeščah in legenda sv. Jakoba. 4. Dr. Gvidon Sajovic: Beličenje naših ptic. Poleg teh daljših razprav nahajamo v teh sešitkih več manjših literarnih prispevkov dr. Grudna, L. Pintarja, M. Sile, dr. Fr. Ilešiča itd.

Knjige „Slovenske Šolske Matice“. „Slovenska Šolska Matica“ je razposlala svojim članom sledečih petero knjig: 1. Pedagoški Letopis. VIII. zvezek. Uredila H. Schreiner in dr. Jos. Tomišek. 2. Prosto spisje v ljudski šoli. M. Lichtenwallner. I. snopič. Uredil dr. I. Bezjak. 3. Poljudnoznanstvena knjižnica. I. zvezek. Skrivnosti radioaktivnosti. Spisal dr. Fr. Čadež. Uredila H. Schreiner in dr. I. Bezjak. 4. Šola in dom s posebnim ozirom na roditeljske večere. Napisal Drag. Pribil. Uredil dr. Fran Ilešič. 5. Nazorni nauk. Zbirka učne snovi za nazorni nauk. Drugi del. (II. snopič.) Nazorni nauk za drugo in tretje šolsko leto. Uredila H. Schreiner in dr. Fran Ilešič.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. 5. letnik. 3.—4. snopič. Vsebina tega zvezka je sledeča: I. Razprave: 1. Glonar I. A.: Literarni odnošaji med štajerskimi Slovenci in Nemci. 2. Gruden dr. Jos.: Samostan Studenice v protestantski dobi. 3. Kaspret Anton prof.: Navodilo kranjskima poslancema T. Hrenu in Herbertu Turjaškemu za obč. deželni zbor v Lincu. II. Mala izvestja. III. Književna poročila. IV. Društvena poročila. V. Imenik društvenikov.

Naš Dom. Zbirka povesti, pesmi in narodnega blaga. II. zvezek. Drugi ponatis. V Celju 1908. Izdala in založila „Zvezna trgovina“ v Celju. Cena? — Knjižica prinaša na 116 straneh dve povesti, in sicer „Zadnji grof celjski“ in „Iskalci biserov na otoku Sv. Duha“. Zadnja je prevedena iz ruščine.

„**Boj za slovensko vseučilišče**“. Pod tem naslovom je izdala „Slovenska dijaška zveza“ v Ljubljani knjižico, kateri namen je, idejo slovenskega vseučilišča popularizirati. — Cena izvodu je 50 h, če se naroči najmanj deset izvodov, pa 30 h. Naroča se v „Katoliški bukvarni“ v Ljubljani.

A. Rapè: Mladini. I. zvezek z 8 slikami. Ljubljana 1909. Izdalo in založilo društvo za zgradbo učiteljskega konvikta. Tiskala „Učiteljska Tiskarna“ v Ljubljani. Cena 1 K, po pošti 16 h več. — Lično vezana knjižica prinaša osmero otrokom namenjenih in, reči smemo, tudi primernih povestic, ki se bodo otročji duši vsekakor prilegale in primilile. Rapè nam je že znan kot dober spisovatelj otroških spisov. — Slike v knjižici po izpeljavi seveda niso kdovekaj, a ne dvomimo, da bodo vršile svoj namen ter budile domišljijo mladih glav.

„**Pod cesarjem Franc Jožefom I.**“ (Obrisi.) Spisal F. L. Tuma. Ponatis iz „Domovine“. Celje 1909. Založila „Zvezna trgovina v Celju“. Tisk „Zvezne tiskarne v Celju“. Cena?

Carniola. Izšla sta prvi in drugi sešitek drugega letnika tega časopisa. Prinašata več zanimivih člankov in sestavkov izpod peresa dr. V. Šmida, dr. G. Sajovica, vseučiliškega profesorja Hilberja, L. Pintarja i. t. d.

Ivan Sjergjevič Turgenjev: Prva ljubezen. Iz ruščine prevel dr. Gustav Gregorin. Trst 1909. Tiskala in založila tiskarna „Edinost“. Cena 1 K, po pošti 20 h več.

Poljub. Povest iz gorskega življenja češkega ljudstva. Spisala Karolina Světlá. Iz češčine prevel F. P. Trst 1909. Tiskala in založila tiskarna „Edinost“. Cena 80 h, po pošti 20 h več.

Silvije Strahimir Kranjčević: Odbrane pjesme omladini. Tisak i naklada Daniela A. Kajona. Sarajevo, 1909. Cijena K 1:50.

Gledišče.

Slovensko gledišče. A. Drama. Konec sezone nam je prinesel še nekoliko dramskih novosti. Dne 13. marca so se uprizorili prvič na našem odru „Tujci“, drama v štirih dejanjih, spisal R. Havel. Realistična reč! Človek bi mislil, da živimo zopet v Zolovih časih. Dolgoveznost je slaba stran tega dramskega proizvoda. V drugem dejanju se ponavlja to, kar smo videli in čuli že v prvem dejanju. Priznati pa se mora pisatelju, da dobro pozna kmečke ljudi, ki so si menda povsod precej podobni. Vsak hip so drugi, zdaj dobri, zdaj zlobni, kakor zahteva njih — samopašnost. Egoizem je edina razlaga za njih početje, pa tudi edina vez dejanju v drami. Prava drama to pač ni — nekaj slik samo, kos življenja, in vendar tudi ne — povsem življenje! Da se sproži orožniku puška in zadržane Dobravčevega sina krogla, je — deus ex machina. A moralo se je zgoditi, ker bi se Dobravec sicer ne skesal! To se pravi: pisatelj si ni znal drugače pomagati! Bilo bi vsekakor

lepše, ko bi bil Dobravec dospel po drugih potih do pravega spoznanja! Toda v drami so take stvari pač težke!

„Razporoka“ (Un divorce), drama v treh dejanjih, francoski spisala Paul Bourget in André Cury, ki smo jo videli prvič na našem odru dne 23. marca, je psihološko delo v najčistejšem pomenu besede. Pri tej kombinaciji zunanjih razmer, ki jo podaja drama, je čustvovanje in mišljenje nastopajočih oseb tako človeško, tako naravno, da bolj biti ne more. Je li mar čudno, da se začno ženski s tako globokim verskim prepričanjem, kakor ga ima Gabrielle, buditi naposled dvomi o dopustnosti razmerja, v katerem živi? In mar ni naravno, da Lucien ne ljubi svojega očima tako, kakor bi ljubil pravega očeta? Ali vpraša se, če je drama res tako breztendenčna, kakor se vidi na prvi pogled! Gotovo, nikake kričavosti ni v njej. Slabe posledice razporoke bi bila pokazala pisatelja lahko še vse bolj živo, ne da bi se jima moglo očitati, da sta grešila zoper objektivnost. Koliko pa je tako idealnih oči, kot je Darras, ki res ljubi tujega otroka kakor svojega! Čisto naravno bi nastali med oči in pastorkom lahko še vse večji konflikti, nego nastanejo. In vendar! Nismo rabili brez namena besede „kombinacija“. Baš tu tiči kolikor toliko tendence! Ne samo v tem, kar se pove, ampak tudi v tem, kar se zamoči, je lahko namen. Nehote nam prihaja na misel: kako pa to, da je Lucien pri materi in ne pri očetu? Ničesar nismo čuli v drami o tem. Ne poznamo dotičnih zakonskih določil, a zdi se, da bi šli sinovi praviloma očetu, razen če je morda kak poseben vzrok za to, na pr. če je vzgoja otrokova v nevarnosti. No, če je pa tu kak tak vzrok, potem bi abbé, ki odloči, da naj ostane Gabrielle radi hčere še nadalje pri Darrasu, odobral morda tudi, da je šla radi sina strani od svojega moža ter mu preskrbela boljšega vzgojitelja! Glede te točke ni vse v redu v drami, tu je nekaj narejenega, in kjer je kaj narejenega, tam je prav gotovo tudi tendenca! — Igralo se je dobro, dasi nam gospa Borštnikova kot Gabrielle ni tako ugajala kot drugim. Je imela posamezne velike momente, a opazili smo v njeni igri tudi dokaj praznot.

Dne 21. marca se je uprizoril prvič pri nas Schillerjev „Tell“, žal, slabo. Ponuditi poglavitno vlogo diletantu, je eksperiment, ki naj bi se v bodoče ne ponavljal!

Razen navedenih smo imeli zadnji čas še sledeče dramske predstave: dne 7. marca popoldne „Deseti brat“, 19. marca popoldne biblijski igrokaz „Jožef in njegovi bratje“, 1. aprila popoldne „Ben-Hur“, zgodovinski igrokaz iz Kristusovih časov, in 9. aprila zvečer in 4. aprila popoldne „Dobri sodnik“, burka v treh dejanjih.

B. Opera in opereta. Opera nam je nudila zadnji čas same reprize, in sicer so se pele: dne 2. in 7. marca tretjič, oziroma četrtič „Mascotte“, dne 5., 9. in 11. marca „Cavalleria rusticana“ in „Glumači“, dne 16., 19. in 25. marca Čajkovskega „Onjegin“, a 21. marca popoldne sedmič „Madame Butterfly“. —

Izmed operet se je dne 27. marca v sedmič pel „Valčkov čar“, a 30. marca in 3. ter 5. aprila kot novost „Donna Juanita“, opereta v treh dejanjih.

Dr. Fr. Zbašnik.

Med revijami.

Županić Niko dr.: Sistem istorijske antropologije balkanskih naroda.

— V kratkem izide pod tem naslovom v tisku antropološka študija našega rojaka dr. Županića, pristava v belgrajskem narodnem muzeju. Kot nekako popolnilo te študije je v Srpskem Knj. Glasniku priobčil „Črtico o stari slovanski kulturi“; v njej čitamo na pr.: „Starosrpska keramika bila je gotovo identična sa onom u ostalim jugoslovenskim pokrajinama (Bijelo Brdo kod Oseka u Slavoniji, Bohinj u Kranjskoj) i u pogledu na tehniku izrade (izdelave) i oblik (razvrtačen obod, kratak vrat) i ornamentiku“. — Isti pisatelj je izdal tudi brošuro „Misli o fiziološko-etnologiji“ (antropologiji) kot separaten odtisk iz „Prosvetnega Glasnika“; ta razprava je polemično obrnjena proti vsem tistim, ki prezirno govore o etnologiji ali ji jemljejo značaj znanosti, razen tega pa daje tudi metodična navodila za etnologijo. „Kadar človek motri nebeško lepi lik Miloške Venere in druge tvorbe antične plastike, ali ni prirodno, da se povpraša, kaki so bili ljudje, ki so služili za model grškim umetnikom, ko so ustvarjali ona dela, ki jih še dandanes svet ceni kot najpopolnejša po lepoti?“ „Kako bi se na pr. Srbi začudili, ako bi mogli malo videti svoje prednike iz dobe župana Nemanje!“ Vobče se prava zgodovina ne da več misliti brez antropologije, ter je „nepriroden pojav, da se danes v srednjih šolah zakonito zahteva od dijakov detaljno poznavanje vseh vrst mineralij in živali, a o človeku kot kroni vseh bitij se uči relativno najmanj. Zahteva se, da zna učenec vse morfološke razlike opic in koliko sekalcev imajo glodalci, a ne zahteva se od njega, da zna, katere so glavne rase ljudi v Evropi in kako se evropski narodi fizično razlikujejo drug od drugega“. Intenzivno goje etnologijo Francozi; obstoji že od l. 1876. vseučiliški institut „Ecole d' anthropologie de Paris“ s 10 kolegiji (l. 1903.) in 8 „konferencijami“ (med temi je ena o „Etnologiji balkanskega polotoka“). Za balkanski polotok je temelj etnologiji položil avstrijski generalštabni zdravnik A. Weisbach („Die Slovenen“, Mitteilungen der Anthropol. Gesellschaft in Wien“. XXIII, 1903, „Die Serbokroaten der adriatischen Küstenländer“, „Anhang zur Zeitschrift für Ethnologie XVI, Berlin 1884 in „Mitt. des Anth. Ges.“ XXXV, 1905), a na celem slovanskem jugu ni niti enega antropološkega društva. Baš zato pozdravljamo zanimanje g. dr. Županića za to znanost. Sto ovir je premagovati v njej, zlasti težko je vprašanje o podedovanosti prvotnih in sekundarno pridobljenih znakov, vendar bi bila sramota, ko bi se tudi v tem oziru dali rajši preiskovati tujim „zdravnikom“, nego da bi se preiskovali sami. *Dr. Fr. Ilešič.*

„Hrvatska Smotra“. Ob šestdesetletnici Prešernove smrti je gosp. Fran Galović objavil v tretji številki „Hrvatske Smotre“ razpravo o Prešernu (K šestdesetgodinjšnici pjesnikove smrti). Galović je globlje proučil Prešerna in na pr. Ketteja, nego moremo ob še vedno žalostnih medsebojnih razmerah pričakovati bratje od bratov. Galović pravi: „Velik i nesrećan talenat, tragičan kao Baudelaire, najzanosniji ljubavnik slovenski, preteča jadrnoga Dragotina Ketteja, koji je umro od gladi u cvijetu mladosti...“ Puškin i Mickiewicz, učenik Henrika Heinea, učitelj Stanka Vraza itd. Misel o pozabljivosti, ki jo hoče pesnik piti v miru, je stara Alkejeva, ki je zrl v vinu najboljši balzam tuge. „Opajaj se z vinom, s poezijo, s čisto nedolžnostjo, samo opajaj se!“ govori pesnik „Cvetja Zla“. Edino v serenadi „Pod oknom“ je Prešerna (presegel Kette (?); tu opozarja Galović na Heinejevo: „Ich schaue hinauf . . . Sie liegt noch und schläft — und träumt von mir?“ Naj-

sugestivnejša in najbolj doživljena od vseh Prešernovih balad je gotovo „Ženska zvestoba“; ta balada je boljša od sonetnega venca, ki je poleg vseh svojih lepot preveč — „gemacht“. Najlepši stih Prešernovi so pa ti-le: „Po morju barka plava...“

V isti številki „Hrvatske Smotre“ je objavljenih osem slovenskih pesmi, mladostnih proizvodov g. A. Debeljaka; bile so sprejete za drugo številko „Sutle“, ki pa ni izšla. V četrti številki poroča gosp. Rud. Fr. Magjer o novejših pojavih slov.-hrv. književne vzajemnosti.

Dr. Fr. Ilešič.

Славянский Миръ (Slavjanskij mir). — Ta ruski mesečnik je začel v Peterburgu izhajati s tekočim letom. Na njegovem programu je objavljane ruskih prevodov najboljših del pri vseh slovanskih narodih ter izvorno ruskih razprav. List obeta, da bo stal nad strankami, češ, njegova deviza bo delo, a boril se bo proti gromkim, praznim frazam. — V prvi številki čitamo prevode iz poljščine, češčine (Nerude in Kvapila), srbsčine in bolgarščine, a na prvem mestu se pričinja prevod Cankarjeve „Hiše Marije Pomočnice“. — V izvirem delu piše L. Savin študijo o Cankarju, vpeljana z nekoliko opazkami o Slovencih sploh in o njih literaturi. On je poučil bralce (str. 31.), da prebivamo Slovenci na Kranjskem, južnem Štajerskem, Koroškem in v Istri, vse do Jadranskega morja; v članku „Ruski jezik in Slovani“ (str. 43.) pa smo Slovenci doma le „na Kranjskem, Koroškem, južnem Štajerskem in deloma v Italiji“. — Celoletna naročnina na list znaša 3 r.

Dr. Jos. Tomišek.

La Revue Slave. Tome V. Nr. 2—3. Paris 1908. — Ker je ta revija v prvi vrsti politična, nanese malokdaj priliko, da bi se naš list oziral nanjo. Pričujočo številko pa si lahko zabeležimo zaradi članka „Journées Slaves a Saint-Petersbourg“ (spisal Ivan Koriak), ker se v njem omenja krasota Ljubljane („cette ville pittoresque“) in je o županu Hribarju pripomnjeno, da je, nastopivši županstvo ob potresu, zbok odličnih svojih zmožnosti z vprav — ameriškansko hitrostjo in točnostjo pripomogel mestu do preobnovitve („et de suite il fit preuve de brillantes qualités d'administrateur en présidant à la reconstruction de la ville avec une rapidité et une méthode précise tout à fait américaines“. Stran 197.)

Dr. J. T.

Listnica uredništva. Gosp. Višenjski. Sami pravite: „Vse prenzko dom je moj!“ Ne silite torej v višave! — Gosp. Esper Esperov:

Sonete, gazele, romance ti bom
jaz zlagal sedaj;
in zanje najljubši mi je honorar;
poljub mi svoj daj! . . .

Pametno! Drugega honorarja bi za svoje pesmi itak ne dobili. — Gosp. Ljubislav. Želite kritike o doposlanih verzih. Ali težko je kritikovati verze, kakor so sledeči:

Zvezdam, k' nad menoj bliščijo,
prejšnji blesk je preč.
Vse se žalostno držijo,
ne migljajo več! —

— Primorka. Napredujete! Toda spričo izobilja boljših stvari, ki so „Zvonu“ na razpolago, Vaše ne morejo priti na vrsto.

